

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

**Spektrum postojů k mezináboženskému dialogu na
konferenci Forum 2000**

Bc. Marie Vraňanová

Diplomová práce

2012

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Marie Vraňanová**
Osobní číslo: **H10657**
Studijní program: **N6101 Filozofie**
Studijní obor: **Religionistika**
Název tématu: **Spektrum postojů k mezináboženskému dialogu na konferenci
Forum 2000**
Zadávací katedra: **Katedra religionistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V úvodní obecné části práce se studentka bude zabývat vybranými typologiemi mezináboženských vztahů, s jejichž pomocí lze popisovat hlavní typy postojů vyznavače jednoho náboženství k náboženstvím jiným. Současně v ní podá religionistický úvod do problematiky mezináboženského dialogu. Ve druhé části vylíčí dějiny mezináboženských dialogů v rámci Fora 2000 a podá přehled zúčastněných náboženských tradic i jednotlivých osobností. Ve třetí, hlavní části práce studentka provede obsahovou analýzu diskusních příspěvků, které na dialozích v rámci Fora 2000 zazněly. Jejím cílem bude popsání spektra křesťanských, židovských, muslimských, buddhistických a dalších postojů k mezináboženskému dialogu, typologické zařazení jednotlivých přístupů a kritické zhodnocení jejich významu. V první části bude studentka vycházet z primární a sekundární literatury, ve druhé a třetí části bude pracovat především s internetovými stránkami www.forum2000.cz.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Halík, Tomáš. *Prolínání světů: Ze života světových náboženství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Hošek, Pavel. *Na cestě k dialogu: Křesťanská víra v pluralitě náboženství*. Praha: Návrat domů, 2005. Huntington, Samuel P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers, 2001. Kropáček, Luboš. *Islám a Západ: Historická paměť a současná krize*. Praha: Vyšehrad, 2002. Küng, Hans. *Světový étos: Projekt*. Zlín: Archa, 1992. Küng, Hans. Kuschel, Karl-Josef. *Prohlášení ke světovému étosu: Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. *Máš před sebou všechny mé cesty: Sborník k 60. narozeninám Tomáše Halíka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. *Mosty do budoucnosti: Dialog mezi civilizacemi*. Brno: Doplněk, 2005. Štampach, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. Praha: Portál, 1998. Vojtíšek, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice: Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. <http://www.forum2000.cz>.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Vít Machálek, Ph.D.

Katedra religionistiky

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2011

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2012

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 34

Mgr. Martin Fárek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Touto cestou bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce Mgr. Vítu Machálkovi, Ph.D. za konzultace, cenné rady, připomínky a za celkové vedení mé práce. Také bych chtěla poděkovat svým blízkým, a to především manželovi, za velkou trpělivost a podporu.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 29. 11. 2012

Marie Vraňanová

Abstrakt

Tato práce se zabývá spektrem postojů k mezináboženskému dialogu na Forum 2000. Začíná teorií mezináboženského dialogu, kde je také proveden religionistický úvod do této problematiky a popsány vybrané typologie mezináboženských vztahů. Další část se věnuje konferenci Forum 2000 a jsou vylíčeny dějiny projektu mezináboženský dialog v rámci Fora 2000. V poslední části se práce věnuje přehledu zúčastněných náboženských tradic a obsahové analýze diskusních příspěvků, které na dialozích v rámci Fora 2000 zazněly. Jejím cílem bude popsání spektra křesťanských, židovských, muslimských, buddhistických a dalších postojů k mezináboženskému dialogu.

Klíčová slova: náboženství, mezináboženský dialog, Forum 2000, typologie mezináboženských vztahů

Abstract

This dissertation is focused on the range of attitudes towards interreligious dialogue at Forum 2000. It begins with the theories of interreligious dialogue and the religious studies introduction of this issue and the description of selected typology of interreligious relations. The following part addresses the Forum 2000 conference and portrays the history of the interreligious dialogue within the Forum 2000 project. The last part provides an overview of the participating religious traditions and the content analysis of the discussions made at the Forum 2000. The aim of this thesis is to describe the range of Christian, Jewish, Muslim, Buddhist and other attitudes towards interreligious dialogue.

Key words: religion, interreligious dialogue, Forum 2000, typology of interreligious relations.

ÚVOD	10
1. TEORIE MEZINÁBOŽENSKÉHO DIALOGU	11
1.1 RELIGIONISTICKÝ ÚVOD DO PROBLEMATIKY MEZINÁBOŽENSKÉHO DIALOGU ..	11
1.1.1 <i>Definice pojmu dialog</i>	11
1.1.2 <i>Vztah religionistiky a mezináboženského dialogu</i>	12
1.2 VYBRANÉ TYPOLOGIE MEZINÁBOŽENSKÝCH VZTAHŮ	13
1.2.1 <i>Tradiční typologie mezináboženských vztahů</i>	13
1.2.2 <i>Posun k novým přístupům</i>	14
1.2.3 <i>Typy mezináboženského dialogu</i>	16
1.2.4 <i>Praktická podoba mezináboženského dialogu</i>	17
2. MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG V RÁMCI KONFERENCE FORUM 2000 18	
2.1 NADACE FORUM 2000 A JEJÍ PROJEKTY.....	18
2.2 PROJEKT KONFERENCE FORUM 2000	19
2.3 PROJEKT MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG	20
2.4 VÁCLAV HAVEL A JEHO REFLEXE STAVU SVĚTA	21
3. POSTOJE K MEZINÁBOŽENSKÉMU DIALOGU NA FORU 2000	22
3.1 PŘEHLED TÉMAT, ZÚČASTNĚNÝCH TRADIC A JEDNOTLIVÝCH OSOBNOSTÍ.....	22
3.2 POSTOJE K MEZINÁBOŽENSKÉMU DIALOGU U JEDNOTLIVÝCH PŘEDSTAVITELŮ	29
3.2.1 <i>Křesťanské postoje</i>	30
3.2.1.1 <i>Východiska křesťanství k mezináboženskému dialogu</i>	30
3.2.1.2 <i>Katoličtí duchovní</i>	31
3.2.1.3 <i>Ostatní katoličtí účastníci</i>	37
3.2.1.4 <i>Pravoslavní duchovní</i>	41
3.2.1.5 <i>Protestantští duchovní</i>	42
3.2.1.6 <i>Shrnutí křesťanských postojů</i>	44
3.2.2 <i>Muslimské postoje</i>	45
3.2.2.1 <i>Východiska islámu k mezináboženskému dialogu</i>	45
3.2.2.2 <i>Sunnitští duchovní</i>	46
3.2.2.3 <i>Šiitští duchovní</i>	48
3.2.2.4 <i>Ostatní sunnitští zástupci islámu</i>	50
3.2.2.5 <i>Ostatní šiitští zástupci islámu</i>	53

3.2.2.6	Shrnutí muslimských postojů.....	54
3.2.3	<i>Židovské postoje</i>	54
3.2.3.1	Východiska judaismu k mezináboženskému dialogu	54
3.2.3.2	Rabíni	55
3.2.3.3	Ostatní zástupci judaismu	60
3.2.3.4	Shrnutí židovských postojů.....	61
3.2.4	<i>Buddhistické postoje</i>	61
3.2.4.1	Východiska buddhismu k mezináboženskému dialogu	61
3.2.4.2	Buddhističtí mniši	61
3.2.4.3	Ostatní zástupci buddhismu	64
3.2.4.4	Shrnutí buddhistických postojů.....	65
3.2.5	<i>Postoje zástupců ostatních indických tradic</i>	65
3.2.5.1	Shrnutí postojů zástupců indických tradic	67
	ZÁVĚR	68
	LITERATURA	69
	SEZNAM PŘÍLOH	77

Úvod

Cílem této práce by mělo být popsání a zhodnocení spektra postojů k mezináboženskému dialogu na konferenci Forum 2000. V první kapitole se práce bude zabývat teorií mezináboženského dialogu, kde bude také proveden religionistický úvod do této problematiky a popsány vybrané typologie mezináboženských vztahů. Další část se bude věnovat samotné konferenci Forum 2000 a budou vylíčeny dějiny projektu mezináboženský dialog v rámci Fora 2000. V hlavní části se práce bude zabývat přehledem všech zúčastněných náboženských tradic a jejich zástupců, dále obsahovou analýzou diskusních příspěvků, a nakonec typologickým zařazením do teoretických postojů.

Dále si v rámci této práce také kladu otázku, zda popsané typologie mezináboženského dialogu neslouží spíše jen jako teoretická východiska, a zda příspěvky pronesené na Foru 2000 jdou vůbec do těchto jasně vymezených kategorií zařadit.

Ráda bych také pomocí analýzy přednesených příspěvků zjistila, zda na konferenci Forum 2000 probíhá mezináboženský dialog skutečně takovým způsobem, jak je definován v teoretické části předkládané práce, a zda může mít samotné konání mezináboženského dialogu v rámci konference Forum 2000 nějaký výrazný dopad na další vývoj mezináboženských vztahů.

1. Teorie mezináboženského dialogu

1.1 Religionistický úvod do problematiky mezináboženského dialogu

Z historie víme, že náboženství byla mezi sebou v kontaktu, jejich zástupci se spolu setkávali a vzájemně poznávali shody i rozdíly. Přestože tyto náboženské tradice byly vzájemně mnohem více izolované než je tomu v současné době, vzájemně se dotýkaly a míchaly. Jejich vztahy tak zahrnovaly všechny možné úrovně – od konfliktů přes lhostejnost, toleranci až k vzájemnému respektu či spolupráci. V současnosti se však náboženství ocitají ve výrazně jiné situaci a to je staví do jiných vztahů než v minulosti. Na současné náboženské scéně nyní existuje obrovská pluralita a rozmanitost, se kterou se musí nějakým způsobem vypořádat. Na jedné straně to mohou být sklony zachovat si svou jedinečnost a hodnotu, na druhé straně zase vlivem globalizace snaha tyto náboženské rozdíly překonávat. O skutečném mezináboženském dialogu se tak začíná mluvit až od druhé poloviny 20. století.

1.1.1 Definice pojmu dialog

Mezi nejdůležitější pojmy této práce je třeba zařadit dialog. Běžná lidská zkušenost říká, že opravdový dialog je umění vyžadující péči a snahu. A pokud nejsme dobře připraveni – intelektuálně, psychologicky, mentálně a spirituálně, nejsme schopni se v dialogu plně angažovat. Zkušeností z mnoha mezináboženských dialogů jsme se poučili, že tolerance vůči rozdílnosti je nutný předpoklad každé komunikace. Ale být pouze tolerantní je přístup příliš pasivní k tomu, abychom překonali naši zužující perspektivu. Je nutné, abychom si byli účinně vědomi přítomnosti druhého, než spolu začneme skutečně hovořit. To vede k uznání, že role druhého je relevantní a pro nás významná. Tam, kde si obě strany vytvořily dostatečnou důvěru, aby se mohly navzájem setkat tváří v tvář, je setkání možné. A teprve tehdy může začít produktivní dialog. Takto pojímaný dialog je postup, v němž nejde o přemlouvání ani obracení partnera. Cílem je především vytvářet vzájemné porozumění sdílením společných hodnot a vytvářením nového smyslu pro soužití.¹

¹ *Mosty do budoucnosti*: Brno: Doplněk, 2005, s. 47-49.

Dialog v užším smyslu, jako dialog mezi náboženstvími, můžeme charakterizovat jako rozhovor dvou nebo více zúčastněných stran, jakožto společné hledání pravdy v rozhovoru. Takto charakterizovaný dialog tedy předpokládá, že zúčastněné strany pravdu nevlastní. Dalším předpokladem je pak, jak už bylo uvedeno výše, rovnocennost partnerů. Pokud se někdo považuje za výlučného vlastníka pravdy, vede sice rozhovor, ale ten pak nelze označit za mezináboženský dialog. Neméně důležitým předpokladem je také ochota zúčastněných stran měnit se. Dialog, ze kterého zúčastněné strany vystupují nezměněny, byl spíš sérií souběžných monologů.² A nakonec také nelze zaměňovat dialog s disputací či polemikou, kde jde především o obhajobu nebo popření nějakého jiného tvrzení, nebo ho považovat za náboženský synkretismus.³

1.1.2 Vztah religionistiky a mezináboženského dialogu

Vzhledem k tomu, že mezináboženský dialog je určitá náboženská aktivita, může ji religionistika reflektovat, pozorovat a zkoumat. Je tedy pozorovatelem, ne však strážcem normativních náboženských identit. Neměla by jej sice přímo iniciovat, řídit nebo moderovat, ale vzhledem ke svým odborným znalostem může spolupůsobit nejen v roli znalce, ale také může uplatnit i kritický přístup. Neměla by však být hodnotící, ani být ve službách zájmů určitých náboženských uskupení. Má brát ohledy nejen na zájmy velkých náboženských uskupení, ale i na zájmy jednotlivců a skupin nabízejících alternativu.⁴ Religionistika si však také musí být vědoma toho, že naprostá objektivita není možná, protože skutečnost, kterou zkoumá, také není úplně poznatelná, je transcendentní. . Navíc do tohoto vztahu vstupuje badatel jako člověk, který má již také utvořen nějaký názor a postoj ke zkoumané skutečnosti, tedy v tomto případě k mezináboženskému dialogu.

Můžeme však říci, že ač religionistika nemá v konfliktech dávat nikomu za pravdu, může přispívat společnému zájmu takovým konfliktům předcházet a svými prostředky pomáhat k vzájemnému mírovému soužití různých náboženských tradic.⁵

2 Floss, Hošek, Štampach, Vojtíšek: *Cesty k porozumění jinému*. Praha: Dingir, 2008, s. 73 -74.

3 Štampach, O. I. *Náboženství v dialogu*: Praha: Portál, 1998, s. 179 – 180.

4 Štampach, O. I. *Na nových stezkách ducha*: Praha: Vyšehrad, 2010, s. 240.

5 Tamtéž, s. 223

1.2 Vybrané typologie mezináboženských vztahů

1.2.1 Tradiční typologie mezináboženských vztahů

Vztahy mezi náboženstvími můžeme popsat pomocí tří tradičních modelů. Tyto modely jsou však velmi schématické a ve své čisté podobě se zřejmě ani nevyskytují.

Prvním model je náboženský exkluzivismus, pro který je typické přesvědčení, že naše náboženství je to jediné správné, pravdivé a trvá na své výlučnosti, jedinečnosti a univerzálním dosahu. V současné době se používá pro tento postoj také pojem partikularismus. Exkluzivismus má jak své silné stránky, např. exegetickou ukotvenost, tak i svá úskalí, např. skeptický pohled na ostatní tradice.⁶ Exkluzivismus se obvykle zdůvodňuje tím, že je přirozené, že každá náboženská tradice se pokládá za správnou a přisuzuje si jedinou možnou cestu k duchovnímu cíli (např. probuzení, spáse, osvobození). Tradiční podoba exkluzivismu však staví své zastánce před zásadní problém, týkající se nemožnosti dosažení duchovního cíle, proto v současné době někteří náboženští exkluzivisté svůj postoj zmírnili a modifikovali. Připouštějí tak například politický pluralismus, jsou ochotni vést debatu a dokonce připouštějí i možnost spásy (či jiného dosažení duchovního cíle) jednotlivce jiného vyznání, ovšem jen navzdory jeho jiného vyznání.⁷ Mezi nejvlivnější zastánce tohoto modelu můžeme zařadit např. protestantského teologa Karla Bartha.

Druhým modelem je náboženský inkluzivismus, což znamená zahrnutí. Jde zde o posun z exkluzivismu k vstřícnější podobě mezináboženských vztahů, nicméně bývá často jen jeho zdvořilejší formou. Inkluzivista si je vědom odlišnosti druhých, ale pravda druhého je pro něj jenom dílčí a je zahrnuta v jeho vlastní náboženské tradici. Vyznavač jiného náboženství může dojít duchovního cíle i bez ohledu na svou tradici, nebo díky některým pravdám, které jsou ve shodě s naším vyznáním. Za kladnou stranu tohoto modelu můžeme považovat jistou zdvořilost či vstřícnost k ostatním náboženským tradicím, ale toto přijetí je možné jen v tom, čím se nám druzí podobají (riziko „pohlčení“ nebo „rozdrcení“, kdy nedovolím druhému být odlišným ve své tradici).⁸

6 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu.*, s. 66-74.

7 Štampach, O. I. *Na nových stezkách ducha.*, s. 224 – 226.

8 Ivan Štampach. „*Mezináboženské vztahy.*“ Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003, s. 86.

Mezi významné zastánce inkluzivismu můžeme zařadit např. Paula Tillicha, Hanse Künga nebo Karla Rahnera.

Třetím tradičně uváděným modelem mezináboženských vztahů je náboženský pluralismus. Tento postoj je spojen s náboženským liberalismem a je kritikou tradičního exkluzivismu. Pluralismus si jasně uvědomuje pluralitu náboženství a je přesvědčen, že všechny cesty vedou ke stejnému duchovnímu cíli, že všechna náboženství mají stejnou pravdivostní hodnotu. Věřoučné rozpory zde nejsou považovány za zásadní problém, což je také námitkou kritiků pluralismu. Není zde respekt ke specifitě různých tradic a pluralismus se také může stavět exkluzivisticky k těm, kdo s ním nesouhlasí. Otázkou pak také zůstává, k čemu vést mezináboženský dialog, jestliže pluralismus předem relativizuje všechny rozdíly a specifika.⁹ Významnými zastánci pluralismu jsou např. W. C. Smith, P. Knitter nebo J. Hick.

1.2.2 Posun k novým přístupům

Vzhledem k tomu, že výše uvedené postoje jsou pro mezináboženský dialog nepřiměřené, protože vycházejí z předem daných postojů, je třeba formulovat novou metodu. Tato metody by se měla pokusit pojmut přesvědčivá hlediska tří tradičních paradigmat, ale vyhnout se jejich rizikům. Postupně by se tak mělo rýsovat čtvrté pojetí mezináboženských vztahů. Takovou metodu se již snažili formulovat mnozí autoři, zabývající se mezináboženským dialogem.

„Ekumenická strategie“ podle Hanse Künga

Hans Küng se kriticky vyjadřuje ke všem třem tradičním modelům, které považuje za nevyhovující.¹⁰ Je podle něj nezbytností čtvrtá, "ekumenická strategie", která spojuje ctnost zásadovosti se schopností dialogu, nesmí zde však jít o synkretismus. Člověk je věrný poselství vlastní víry, nezlehčuje rozdíly mezi ní a vírami jinými, ale současně ctí odlišná přesvědčení druhých a chce se s nimi setkávat v otevřeném sdílení a společném hledání pravdy. Pro dialog považuje důležitou schopnost sebekritiky a je pro něj zásadní

⁹ Hošek, P.: *Na cestě k dialogu.*, s. 103-105 i Štampach, O. I. *Na nových stezkách ducha.*, s. 225

¹⁰ Küng, H.: *Světový étos. Projekt.* Archa, Zlín, 1992. s. 77-79

respekt k základním etickým humánním hodnotám. Pro Künga se jeví jako nejvhodnější základ mezináboženského dialogu sdílené lidství, tedy etická existence člověka.¹¹

Dialogický model podle Ivana O. Štampacha

Podle Štampacha jsou pluralismus a inkluzivismus pochopitelnými reakcemi na náboženskou nesnášenlivost. Mohou sice zabraňovat násilí a učit snášenlivosti, ale vzhledem k jejich úskalím je to nedostačující. Nový model podle něj může uznat pluralistickou tezi, že každý má svou pravdu, ale mělo by se pak dojít ke zjištění, že nikdo si jen se svou pravdou nevystačí. Její výpovědi mohou být pravdivé, ale ne plně výstižné. Konfrontací těchto dílčích pravd pak je možné doplnit a rozvinout nedokonalé pochopení skutečnosti. Tento model může cestu druhých interpretovat jako inkluzivisté, ale musí připustit vzájemné zahrnutí.¹²

Postpluralismus podle Pavla Hoška

Podle Pavla Hoška stoupenci tohoto modelu odmítají vývojové schéma od exkluzivismu (partikularismu) přes velkorysejší, nicméně stále zaujatý inkluzivismus až po zcela demokratický pluralismus. Postpluralismus podle něj však znamená v určitém smyslu návrat ke klíčovým důrazům partikularismu, ale s přihlédnutím k některým pohledům inkluzivismu a pluralismu. Zároveň se také snaží poučit z jejich chyb. Bývá také nazýván paradigmatem akceptace. Vztahuje na sebe závazek věrnosti vlastní tradici a zároveň pokornou otevřenost vůči neredukovatelné jinakosti druhého.¹³ Hoškovo postpluralistické paradigma není odmítnutím pluralismu jako takového, nýbrž jeho nepoctivé formy, která fakticky různost mění na stejnost. Je příklonem k pluralismu radikálnějšímu, který dopřává jednotlivým směrům jejich konkurující pravdivostní nároky. Respektuje jejich pluralitu nikoli jako klasický pluralismus jen za cenu, že se vzdají své radikální odlišnosti.¹⁴

11 Küng, H.: *Světový étos. Projekt*. Archa, Zlín, 1992. s. 60

12 Ivan Štampach. „*Mezináboženské vztahy*.“ Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003, s. 87

13 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu.*, s. 105-106

14 Štampach, O. I. *Na nových stezkách ducha.*, s. 228

Perspektivismus podle Tomáše Halíka

Tomáš Halík také odmítá tři tradiční typologie jako nedostačující a sám hájí stanovisko perspektivismu, který podle něj respektuje nevyčerpatelnost transcendentního Tajemství. Pokorně přiznává, že se dívá na Boha (či „celek skutečnosti“) z určité perspektivy, odlišné od perspektivy druhé tradice. Věří v možnou komunikaci a komplementárnost mezi pozorovateli z různých úhlů, ale odmítá možnost dosažení pozice, z níž je možný viditelný celek či bezchybné posuzování jednotlivých pohledů. Hájí jej jako alternativu vůči naivní pozitivistické snaze hovořit o náboženství z hlediska odstupů a nadhledu „vědecké objektivitě“. Podle něj nelze o náboženství mluvit nezaujatě. Odmítá ale, že by perspektivismus byl totožný s relativismem pluralistické přístupu.¹⁵

1.2.3 Typy mezináboženského dialogu

Z religionistického hlediska může mezináboženský dialog dělit na několik kategorií. Tyto kategorie naznačované různými autory se ve většině případů shodují na těchto níže uvedených typech, které se často v praxi také částečně překrývají.

Konceptuální dialog se týká věroučných výpovědí. Jde zde o vyjasňování a poznávání partnerů v dialogu a odehrává se většinou mezi učenci. Stoupenci tohoto typu dialogu snaží najít a zdůrazňovat společný základ, hodnoty, paralely či analogie. V tomto typu dialogu však i přesto může přijít ke konfliktu pravdivostních nároků jednotlivých náboženských tradic, a proto jsou tyto otázky často obcházeny.¹⁶

Spirituální dialog nemusí být dialogem ve vlastním slova smyslu, jde spíše o společnou spirituální praxi a sdílení duchovních zkušeností. I proti tomuto typu dialogu se ozývá kritika, zvláště ze strany křesťanů.¹⁷ Spirituální dialog je však chápán spíše jako vzájemné sdílení duchovních zkušeností meditativně kontemplativní formou.¹⁸

15 *S pořádně odřenou kůží*. Rozhovor s Tomášem Halíkem. Dingir. 3/2003, s. 99.

16 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu*., s. 167

17 viz např. Magazín ChristNet.cz. Michal Semín: „Je třeba dalšího "Assisi"“? [online], 21.1. 2002. [citováno 2012-11-25]. URL<<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=1154>>

18 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu*., s. 168-169.

Otázkou ovšem zůstává, zda jde o stejnou zkušenost rituálně a doktrinárně odlišně vyjádřenou v různých kulturách, nebo je tato zkušenost nepřevoditelná. S tímto pokusem o spirituální typ dialogu přichází například Raimon Pannikar, který uskutečňuje i reflektuje sdílenou náboženskou identitu.¹⁹

Prakticko-etický dialog se zaměřuje na zdroje etického učení jednotlivých tradic, protože na této rovině lze najít mnohem větší konsenzus než v rámci konceptuálního dialogu. Jednotlivá náboženství se do určité míry shodují na nejvyšších mravních ideálech lidského života (například známé „Zlaté pravidlo“, které výrazně propaguje Hans Küng). I když zdůvodnění těchto pravidel mohou být různá a proto i konfliktní, stoupenci tohoto typu se domnívají, že je možné je „uzávorkovat“ a věnovat se společné mezináboženské platformě na základě etického konsensu.²⁰ Tento druh dialogu je velmi příhodný i pro stoupence novějších přístupů, např. postpluralisty, protože může respektovat partikularitu jiných náboženství a nezastírá pravdivostní nároky. Cílem je spojit síly v boji za lepší svět, spravedlnost a solidaritu mezi lidmi a bojovat proti bezpráví a násilí.²¹

Dialog života pak navazuje na prakticko-etický dialog formou osobní spolupráce na lokální úrovni, v komunální politice, kultuře a sociálních službách.²²

1.2.4 Praktická podoba mezináboženského dialogu

Mezináboženské vztahy, které se uskutečňují na dialogické úrovni, tak přechází k praktickým podobám. Jde nejen o pevně organizované formy mezináboženského dialogu, ale také o dialogické kontakty mezi neformálními dílčími skupinami či iniciativními jednotlivci. Příkladem institucionalizované formy mezináboženského dialogu je například Světový parlament náboženství, na spirituální úrovni pak může být příkladem aktivita Raimona Pannikara. Možností pak jsou i mezinárodní setkání na otevřených konferencích, jako je například Forum 2000.

19 Štampach, O. I. *Na nových stezkách ducha.*, s. 234-235.

20 Výrazným příkladem může být Küngova iniciativa pod názvem *Světový étos*.

21 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu.*, s. 169-170.

22 Hošek, P.: *Na cestě k dialogu.*, s. 171

2. Mezináboženský dialog v rámci konference Forum 2000

2.1 Nadace Forum 2000 a její projekty

Nadace Forum 2000 je mezinárodně uznávaná nezisková organizace, jejímž hlavním programem je pořádání výroční konference konané na podzim v Praze. Tuto nadaci založil v roce 1996 bývalý prezident Václav Havel společně s japonským filantropem Yohei Sasakawou a nositelem Nobelovy ceny míru Elie Wieselem.

Výkonným ředitelem Nadace Forum 2000 byl od roku 1999 Oldřich Černý, po jeho smrti v březnu 2012 byl výkonným ředitelem jmenován Jakub Klepal. Jejimi orgány jsou správní rada, jejímž předsedou je Tomáš Vrba a programová rada, která je zodpovědná za tvorbu programu, zvaní delegátů apod. Mezi členy této programové rady patří např. Tomáš Halík, Petr Pithart, Jan Švejnar nebo Michael Žantovský. Dalším orgánem je pak Mezinárodní poradní výbor, jehož členy jsou: Elie Wiesel, Yohei Sasakawa, Šimon Pánek, Adam Michnik, Ivan M. Havel, Frederik Willem de Klerk a novými členy od roku 2012 jsou dalajláma a Aun Schan Su Ťij.²³

Hlavním a původním projektem Nadace Forum 2000 jsou výroční konference Forum 2000, které se každoročně konají již od roku 1997. Jejím hlavním posláním má být podpora demokratických hodnot a úcta k lidským právům, rozvoji občanské společnosti a posilování náboženské, kulturní a etnické tolerance. Kromě konferencí nadace realizuje i další vzdělávací a multidisciplinární projekty. Pro tuto práci je nejvýznamnější projekt Mezináboženský dialog, kde by se měli setkávat představitelé nejen světových, ale i dalších náboženství. Jejich úkolem by mělo být diskutovat o aktuálních problémech a otázkách vztahů mezi náboženstvími. Neméně významným projektem je Iniciativa Společná starost, která vznikla v dubnu 2005 z původního návrhu Jeho Svatosti dalajlámy ve spolupráci s Václavem Havlem, princem El Hassanem bin Talalem a Frederikem Willemem de Klerkem. Tato iniciativa vyjadřuje společná stanoviska k důležitým problémům současného světa, s cílem prosazovat principy dobrého vládnutí, respekt k lidským právům a vzájemnou toleranci. Další

23 Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/o-nas/>>

projektem je Voda na Blízkém východě, jehož cílem je zprostředkovat spolupráci v rámci vodního sektoru napříč jednotlivými zeměmi na Blízkém východě a napomoci sdílení poznatků, které by mohly přispět k prosperitě a stabilitě v regionu. Projekt Vzdělávací aktivity usiluje o posilování demokracie a o rozvoj občanské společnosti v regionu střední a východní Evropy, Balkánu, střední Asie a Kavkazu. Tyto aktivity jsou zaměřeny na mladé lidi působící v různých oblastech, např. v neziskovém sektoru, státní správě, médiích, atd. Posledním z projektů je pak každoročně pořádaný veletrh neziskovek NGO Market, kde neziskové organizace z České republiky i zahraničí představují své aktivity široké veřejnosti, mají možnost zde navázat nová partnerství, zaujmout a oslovit sponzory a dobrovolníky, a získat nové poznatky potřebné pro úspěšné vedení své organizace. Od roku 2002 pořádá Nadace Forum 2000 také konference a kulaté stoly, které se zaměřují na aktuální témata z politické, společenské i kulturní oblasti.²⁴

Přednášky a diskuse, konané v jejím rámci, jsou otevřené i pro širokou veřejnost, je potřeba pouze registrace a neplatí se žádné vstupné.

2.2 Projekt Konference Forum 2000

Konference Forum 2000 je hlavním a původním projektem Nadace Forum 2000. Od počátku se konference Forum 2000 zaměřovaly na mapování procesu globalizace a všimaly si jak pozitivních tak i negativních důsledků, se kterými se střetává čím dál tím víc propojený svět. Významným světovým osobnostem a myslitelům ze všech oblastí veřejného života dává možnost tato zásadní témata sdílet a otevřeně o nich diskutovat. Snaží se tak vést aktuální dialog o závažných a nelehkých tématech, která jsou zásadní pro budoucnost naší civilizace. První konference se konala v roce 1997, kdy byly do Prahy pozvány světové osobnosti, aby společně diskutovaly o výzvách, kterým lidstvo čelí na prahu nového tisíciletí. Forum 2000 se od té doby rozvinulo ve známou tradici konferencí, v rámci kterých významní hosté přibližují světovému společenství témata sahající od mezináboženského dialogu k lidským právům a národní bezpečnosti. Zúčastnila se již celá řada významných osobností, nositelů Nobelových cen, bývalých i

24 Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/>>

aktivních politiků, klíčových podnikatelů a dalších. Diskuze na konferenci tak například zkoumaly a pokoušely se analyzovat kořeny terorismu, roli náboženství a problematiku demokracie a lidských práv, význam médií a další problémy. Na tyto problémy pak bylo nahlíženo z pohledu různých oborů ať už filozofie, sociologie, psychologie, politický věd apod. Delegáti Fora 2000 také hovoří o tom, jak zacházet s rozmanitými světovými kulturami, ideologiemi a náboženstvími, jestli je demokracie odpovědí v celosvětovém měřítku a jaká je role médií v konfliktu vnímání. Cílem těchto diskuzí je dosáhnout lepšího pochopení našeho globalizovaného světa a klíčových výzev, kterým lidstvo čelí.²⁵

2.3 Projekt Mezináboženský dialog

Nerozlučnou a pravidelnou součástí Fora 2000 je i mezináboženský dialog a multireligiózní shromáždění. Snahou je, aby se účastníci v otevřeném dialogu snažili o zlepšení všeobecného porozumění globálním otázkám, dále zkoumají roli náboženství v současném světě a hledají cesty ke zvýšení vzájemnému porozumění a spolupráci. V roce 2001, kdy se Václav Havel zúčastnil multireligiózního setkání v katedrále svatého Víta, vyzval k prohlubování současných pokusů o spolupráci zástupců světových náboženství s těmi, kteří činí rozhodnutí v oblasti politiky, ekonomie a vědy.

Projekt Mezináboženský dialog pak odpověděl na tuto výzvu a poskytnul i platformu pro dialog sekulárního humanismu se světovými duchovními tradicemi. Hlavní cíle projektu Mezináboženský dialog tedy zahrnují podporování dialogu mezi náboženskými vůdci a zástupci politiky a vědy, a organizaci mezinárodních workshopů na různá mezináboženská témata.²⁶

Odpovědnost za mezináboženské aktivity v rámci Fora 2000 byla svěřena Tomáši Halíkovi. Každoročně se tak konaly multireligiózní setkání ve svatovítské katedrále a v dalších letech se pak tyto mezináboženské meditace přesunuly do univerzitního kostela Nejsvětějšího Salvátora, jehož rektorem je právě Tomáš Halík.

25 Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/>>

26 Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/>>

2.4 Václav Havel a jeho reflexe stavu světa

Na úvodní konferenci v roce 1997 přednesl Václav Havel projev, kde položil zásadní otázku:

„Co vlastně může změnit samo směřování dnešní civilizace? Co vůbec může zastavit onen samopohyb, který zatím zastavit neumíme? Podle mého hlubokého přesvědčení jedinou možností je, že se něco změní ve sféře ducha, v oblasti lidského vědomí, v samotném postoji člověka ke světu a v samotném jeho porozumění sobě samému a svému místu v celkovém řádu bytí.“²⁷

Dalším významným projevem Václava Havla byla jeho promluva na multireligiálním shromáždění v roce 2001, kdy ve svém poselství vyzval představitele světových náboženství k „vytvoření velké duchovní koalice, která by se shodla na základních etických hodnotách a společně by je prosazovala.“²⁸ a také je vybídl k prohlubování spolupráce s představiteli politiky a vědy.

Za jedno z nejvýznamnějších Havlových vystoupení na Foru 2000 je možné považovat jeho projev z roku 2006, kdy vyzval k vytvoření nábožensky podložené obdoby Všeobecné deklarace lidských práv. Podle Havla tedy „v těch náboženských základech či východiscích či tradicích různých civilizačních okruhů dríme cosi, co je všem společné. Jakýsi elementární soubor mravních imperativů, které vlastně, samozřejmě s příslušnými modifikacemi, platí všude.“²⁹ Rád by viděl nějaké celosvětové právní minimum, ze kterého by vycházely pravidla a normy soužití národů a nadnárodních společenství. Dále však upozornil na to, že i když se sám několikrát snažil najít odpověď na otázku, zda je v éře globalizace 21. století šance přijmout takový kodex pro vzájemné soužití, byl v těchto věcech absolutně neúspěšný.³⁰

27 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Úvodní zasedání.“ [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/uvodni-zasedani/>>

28 Oficiální webové stránky Fora 2000. „Transcript IFD 2001“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2001/transcript/>>

29 Oficiální webové stránky Fora 2000. „Panel 1 Handling the Global Variety of Cultures, Ideologies and Religions“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2006/transcripts/panel-1/>>

30 Tamtéž.

3. Postoje k mezináboženskému dialogu na Foru 2000

Mezinárodní konferenci Forum 2000 můžeme považovat za velmi významnou součást mezináboženského a mezikulturního dialogu, který je uskutečňován v České republice. Pravděpodobně žádná jiná akce podobného charakteru není tak rozsáhlá a veřejně známá.

3.1 Přehled témat, zúčastněných tradic a jednotlivých osobností

V letech 1997 – 2001 se v rámci projektu Mezináboženský dialog konala pouze multireligiózní shromáždění s meditacemi a modlitbami v katedrále sv. Víta. Nicméně o náboženství a mezináboženském dialogu se diskutovalo i v rámci panelových diskuzí na Pražském hradě. Tato práce se tedy primárně věnuje projektu Mezináboženský dialog, ale v odůvodněných případech budou zmiňovány i ty diskuze a přednášky v rámci konference Forum 2000, které do přímo tohoto projektu zařazeny nebyly. Od roku 2002 byl projekt Mezináboženský dialog rozšířen o jednání u kulatého stolu v sekulárních prostorách (Míčovna Pražského hradu, Palác Žofin) a později také rozdělen na více panelových diskuzí podle různých témat. Od té doby se tedy diskuze již většinou nevěnovaly mezináboženskému dialogu, ale spíše se pokoušely reflektovat postavení náboženství v globalizovaném světě se všemi jeho aspekty. Od roku 2002 byla také přesunuta multireligiózní shromáždění, která se konala ve večerních hodinách, do univerzitního kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze. Od tohoto roku se již také konference nezúčastňovali „pouze“ o zástupci náboženských tradic, ale postupně přibývali různí odborníci, zástupci mezinárodních organizací a jiné osobnosti, které svým veřejným zaměřením mohly přispět k diskuzi. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že do jednotlivých tradic budu zařazovat ty osobnosti, které na konferenci vystupují za nějakou náboženskou tradici nebo se k ní jasně hlásí.

Rok 1997

První konference Forum 2000 se konala na Pražském hradě v září 1997. Společným tématem bylo: „Svět, který jsme zdělili, náš současný svět a vyhlídky do budoucnosti“. V rámci panelových diskuzí promluvili také např. velký rabín francouzské konzistoře René-Samuel Sirat, východotimorský katolický biskup Carlos Felipe Ximenes Belo a Raimon Panikkar. Významnou součástí konference pak bylo multireligiózní

shromáždění v katedrále sv. Víta s názvem „Odpovědnost náboženství za budoucnost lidstva“, kterého se zúčastnili za křesťanství katolíci Tomáš Halík, Hilde Kieboom, kardinál Miloslav Vlk a protestantský biskup Jonas Jonson. Judaismus reprezentoval rabín Albert Friedlander, islám Mohammed Amine Smaili a buddhismus dalajláma. Zástupce indických náboženství nebyl přítomen žádný. Zástupci všech náboženských tradic přednesli na shromáždění své příspěvky, neomezili se jen na citace z posvátných textů nebo na modlitby. Nakonec proběhla několikaminutová meditace v tichu a poté zažehlo několik osobností svíce, jako symbol naděje a závazku postavit se chudobě, utrpení a násilí.

Rok 1998

V roce 1998 bylo součástí konference opět multireligiózní setkání v katedrále sv. Víta, kde přední představitelé světových náboženství přednesli krátká duchovní poselství. Tohoto shromáždění se zúčastnili za křesťanství Tomáš Halík, biskup Václav Malý a kardinál Miloslav Vlk. Judaismus reprezentoval rabín Albert Friedlander, islám Mohammed Amine Smaili a Fawzy Fadel El Zefzaf a buddhismus Kóei Kani. Zástupce indických náboženství zase nebyl přítomen žádný. Také na tomto shromáždění přednesli všichni zúčastnění své příspěvky. Další den ráno pak pokračoval mezináboženský dialog diskusí, která měla za úkol zdůraznění „Duchovní dimenzi v globalizovaném světě“ Tady promluvili tři zástupci světových náboženství – za judaismus vrchní rabín Izraele Meir Lau, za křesťanství protestantský biskup Švédské církve Jonas Jonson a za islám Fawzy Fadel El Zefzaf, zástupce univerzity Al Azhar.

Rok 1999

Multireligiózního setkání se v roce 1999 zúčastnili za křesťanství Tomáš Halík, biskup Jaroslav Škarvada a Jaroslav Šuvarský. Judaismus reprezentoval rabín Albert Friedlander, islám šejk Abbas Mohajerani a buddhismus Kakuhan Enami. Zástupce indických náboženství ani v tomto roce nehovořil. Na tomto shromáždění však zástupce islámu i buddhismu nepřednesli žádné příspěvky, pouze citovali ze svých posvátných textů. Dále se také konalo zvláštní zasedání s názvem „Vize, které může náboženství nabídnout světu v třetím tisíciletí“, moderované Martinem Putnou. Panelu se zúčastnili zástupci všech pěti světových náboženství. Za křesťanství vystoupil patriarcha

Bartoloměj I, za islám Yousif al-Khoei, judaismus reprezentoval Albert Friedlander, za indická náboženství Karan Singh a buddhismus zastupoval Kakuhan Enami.

Rok 2000

V roce 2000 se multireligiózního setkání zúčastnili za křesťanství Tomáš Halík, kardinál Miroslav Vlk a arcibiskup Joseph Ganda. Judaismus reprezentoval rabín Albert Friedlander, buddhismus dalajláma a indická náboženství Karan Singh. Islám zastupoval šejk Abbas Mohajerani, který však stejně jako předešlý rok pouze citoval z Koránu. Poslední den konference se také konalo zasedání s názvem "Výzva procesu globalizace pro světové náboženské tradice", na kterém mj. vystoupili se svými příspěvky dalajláma, arcibiskup Joseph Ganda, Karan Singh, rabín Albert H. Friedlander a Yousif Al-Khoei.

Rok 2001

Nejzajímavějším z těchto let byl právě rok 2001, kdy na setkání promluvil také prezident Václav Havel a ve svém poselství vyzval představitele světových náboženství k „vytvoření velké duchovní koalice, která by se shodla na základních etických hodnotách a společně by je prosazovala“³¹ a také je vybídl k prohlubování spolupráce s představiteli politiky a vědy. Tohoto setkání se zúčastnili za křesťanství Tomáš Halík, Jaroslav Škarvada, Jana Šilerová a Simeon Jakovljevič. Judaismus reprezentoval jako dosud rabín Albert Friedlander, islám šejk Abbas Mohajerani, buddhismus dalajláma a Kósen Nishiyama a indická náboženství Om Parkash Sharma. V tomto roce citovali šejk Abbas Mohajerani, pravoslavný duchovní Simeon Jakovljevič i Om Parkash Sharma pouze texty své tradice. V roce 2001 byla také přijata **1. Pražská deklarace**, v které se zmiňuje také význam mezináboženského dialogu.

„Apelujeme proto na věřící různých náboženství a na jejich představitele, aby podporovali všechny aktivity směřující k prohlubování dialogu, vzájemného poznání, porozumění a spolupráce lidí přes hranice jednotlivých náboženství a duchovních proudů a distancovali se od všech projevů netolerance a násilí.“³²

31 Oficiální webové stránky Fora 2000. „*Transcript IFD 2001*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2001/transcript/>>

32 Oficiální stránky Fora 2000. „*Pražská deklarace I.*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2001/prepisy/prazska-deklarace-1/>>

Rok 2002

V roce 2002 byl uspořádán v reakci na výzvu Václava Havla z předešlého roku kulatý stůl s tématem „Role a odpovědnost náboženství v dnešním světě“. Toto setkání se uskutečnilo v Míčovně Pražského hradu a jednalo se už o diskuzi, nejenom monology a citace z posvátných textů. Zúčastnili se ho zástupci čtyř náboženství: křesťanství – dva zástupci (Tomáš Halík a Hans Ucko), dva zástupci buddhismu (dalajláma a Kakuhan Enami). Jako zástupce judaismu se zúčastnil Karol Sidon a zástupcem islámu byl Mohammed Mohammed Ali. Posledním zúčastněným byl prezident Václav Havel. V tomto roce se také uskutečnila multináboženská meditace v kostele sv. Anny, protože na přelomu roku 2001 a 2002 bylo pražským arcibiskupstvím oznámeno ukončení těchto setkání v katedrále svatého Víta.³³

Rok 2003

Diskusní setkání v roce 2003 navázalo na minulou diskusi a pokračovalo v tématu „Role a zodpovědnost náboženství v dnešním světě“ v Obecním domě v Praze. Setkání se zúčastnila za křesťanství Tomáš Halík a Jana Šilerová, za buddhismus stejně jako předešlý rok dalajláma a Kakuhan Enami, za islám Mustafa Cerić a zástupkyní judaismu byla Julia Neuberger. Na konci této diskuze byly příspěvky účastníků shrnuty do společného prohlášení, které přednesl moderátor setkání princ El Hassan bin Talal.

Rok 2004

V roce 2004 byl projekt Mezináboženský dialog dále rozšířen na tři panely, které se věnovaly těmto tématům: „Náboženství a politika“, „Místo náboženství v sekulární společnosti“ a „Islám a Západ“. Zde je třeba zdůraznit, že od tohoto roku se již nejednalo „pouze“ o zástupce náboženských tradic, ale postupně přibývali různí odborníci, zástupci mezinárodních organizací a jiné osobnosti, které svým veřejným zaměřením mohly přispět k diskuzi. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla, že do jednotlivých tradic budu zařazovat ty osobnosti, které na konferenci vystupují za nějakou náboženskou tradici nebo se k ní jasně hlásí. Tohoto setkání se tedy zúčastnilo celkem deset panelistů: Křesťanství reprezentovali Tomáš Halík, Józef Zyciński, Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz a Colin Fletcher. Islám zastupovali Tariq Ramadan a

³³ viz „Rozhovor s Dominikem Dukou OP.“ Katolický Týdeník 2002/2.

Mohamed Abbas, judaismus pak Ernst Ludwig Ehrlich a Ron Hoffberg. Jediným zástupce buddhismu byl Kakuhan Enami. Moderátorkou poslední debaty pak byla Joyce Davis.

Rok 2005

V tomto roce se projekt Mezináboženský dialog neuskutečnil, nicméně se svými příspěvky vystoupily některé významné osobnosti, např. princ El Hasan bin Talal, rabín Michael Melchior nebo James J. Zogby.

Rok 2006

V roce 2006 pokračovala sekce Mezináboženský dialog jenom jedním kulatým stolem s tématem: „Rizika globalizace – nabízí náboženství řešení nebo je součástí problému?“ Této diskuze se zúčastnilo celkem deset osobností. Za křesťanství Tomáš Halík, Michel Dubost, James J. Zogby a Vartan Gregorian, islám reprezentoval Zaid Ibrahim a buddhismus pak dalajláma a Soho Machida. Jediným zástupcem judaismu byl Michael Melchior. Moderátorkou byla Joyce Davis. V kostele sv. Salvátora se také uskutečnila společná meditace s Tomášem Halíkem a dalajlámou.

Rok 2007

V první části mezináboženského dialogu se diskutéri věnovali tématu „Proměny ve vztahu náboženství a politiky“. V této části předneslo svůj projev osm panelistů. V druhém panelu pak bylo řešeno téma „Trendy a změny na současné religiózní scéně“. V tomto panelu předneslo svůj projev šest panelistů. Celkem se celé sekce Mezináboženský dialog zúčastnilo dvanáct osobností. Za křesťanství se zúčastnili Tomáš Halík, James J. Zogby a David Martin, za islám Azhar Hussain, Mohamed Bashar Arafat a Farish A. Noor a za judaismus Aaron Wolf. Dalšími účastníky diskuzí pak byli Kishore Mahbubani, Shlomo Avineri a Shirin Ebadi. Moderátory byli Vartan Gregorian a Doris Donnelly. I v tomto roce se uskutečnila multináboženská meditace v kostele sv. Salvátora, které se zúčastnili Tomáš Halík, imám Mohamed Bashar Arafat, anglikánský duchovní David Martin a Aaron Wolf.

V roce 2007 byla také přijata **2. Pražská deklarace**, v které navazuje na 1. Pražskou deklaraci z roku 2001 a zaměřuje se na hledání společných hodnot.

„V posledních dvaceti letech bývalo náboženství často používáno jako přinejmenším částečné ospravedlnění násilí. Pokud se shodneme, že nejvyššími hodnotami a základními podmínkami pro soužití mezi různými kulturami, náboženstvími a identitami jsou dlouhodobý mír, vzájemný respekt a podpora mnohostranné tolerance, potom by světová náboženství měla přijmout zodpovědnost za své vlastní extremisty. První obrannou linií proti zneužití víry fundamentalisty a volání po násilí, by měli představovat umírnění věřící, všechny modlitebny, náboženští vůdci i náboženské vzdělávací instituce a organizace. Pokud jednotlivé víry toleranci nepodpoří, pak bude hledání světových společných hodnot marné. Je proto důležité podporovat smysluplnými prostředky veškeré iniciativy na místní, regionální a mezinárodní úrovni, které se zaměřují na vzájemnou toleranci uvnitř náboženství a mezi náboženstvími. Vlivným nástrojem tohoto tolik potřebného duchovního dialogu a hledání společných etických hodnot by se mohly stát pravidelné schůzky představitelů světových náboženství.“³⁴

Rok 2008

V roce 2008 se v sekci Mezináboženský dialog konala jenom jedna panelová diskuze na téma „Kořeny náboženského extremismu“, které se zúčastnilo sedm osobností. Křesťanství reprezentovali Tomáš Halík, Gabriel Nissim a Charles Levesque, islám Ammar Al-Hakim a Turki Al-Faisal, ale ostatní náboženství už nebyla oficiálně zastoupena. Diskuzí se dále zúčastnil indický sociolog Ashis Nandy a moderátorkou byla Doris Donnelly. V tomto roce se také konala v kostele sv. Salvátora debata s muslimským duchovním Ammarem Al-Hakimem.

Rok 2009

Tento rok se mezináboženský program konferenci Fórum 2000 zaměřil na otázku vztahu „Náboženství a demokracie“. Tohoto panelu se zúčastnilo pouze šest osobností. Za křesťanství Tomáš Halík a Michael Novak, za judaismus David Rosen, za islám Mohammad Said Al-Touraihi a poslední účastník byl buddhista, kambodžský princ Norodom Sirivudh. Moderátorem byl William Cook. Tento rok proběhla v kostele sv. Salvátora také debata, které se zúčastnil Tomáš Halík, rabín David Rosen a princ Norodom Sirivudh.

34 Oficiální stránky Fora 2000. „Druhá pražská deklarace.“ [online], 30. 10. 2007 [citováno 2012-11-26] URL:<http://www.forum2000.cz/files/200001366-63325642d7/Druha_prazska_deklarace.pdf>

Rok 2010

V roce 2010, se v rámci projektu Mezináboženský dialog, konalo pět panelových diskusí, kterých se účastnilo celkem osmnáct panelistů. O mezináboženském dialogu konkrétně se však mluvilo jenom v prvním z panelů s názvem „Mezi náboženskou xenofobií, tolerancí a dialogem“, kde diskutovalo celkem 5 panelistů. Za judaismus Michael Melchior, za islám Hasan Abu Nimah, za křesťanství Joseph Maïla, dále José Casanova, Grace Davie a moderátorem byl Surendra Munshi. Druhého panelu s názvem „Náboženství a zahraniční politika“ se zúčastnili Michael Melchior, Joseph Maïla, William Cook, Jiří Schneider a moderátorem byl Pierre Lévy. Třetí panel se zabýval „Vztahem teritoria a náboženství“ a zúčastnil se ho Vartan Gregorian jako moderátor a dále za judaismus David Rosen, za islám Hasan Abu Nimah a dále Shirin Ebadi, Fyodor Lukyanov a také džinistický mnich Satish Kumar. Ve čtvrtém panelu s názvem „Náboženství, globalizace a sekularizace“ diskutovali sociologové Tomáš Halík, José Casanova, Gilles Kepel a Grace Davie. Tento panel moderovala Doris Donnelly. Téma posledního panelu bylo „Náboženství jako element demokratické změny?“ a diskutovali v něm Tomáš Halík, Gilles Kepel, Shirin Ebadi a José Luis García Paneque, moderátorkou byla Anna Teresa Arco.

Rok 2011

V tomto roce se uskutečnily dvě panelové diskuze. První nabízela téma „Náboženské právo a lidská práva“ a zúčastnilo se jí celkem pět diskutérů. Moderátorem byl Princ El Hassan bin Talal, zástupcem judaismu Michael Melchior, křesťanství zastupoval Václav Malý, buddhismus Geshe Tenzin Dhargye a poslední panelistkou byla Shahira Amin. V druhém panelu s názvem „Náboženství, etika a právo“ diskutovalo šest panelistů. Moderátorem byl Jiří Pehe, křesťanství reprezentovali Günter Virt, Tomáš Halík a Vartan Gregorian. Dále se zúčastnili Mark L. Movsesian a William Cook.

Shrnutí

Za patnáct let existence projektu Mezináboženský dialog v rámci Konference 2000 došlo k výraznému posunu. V prvních pěti letech se tento projekt odehrával výhradně formou meditace v katedrále sv. Víta a během těchto let se v rámci projektu Mezináboženský dialog na Foru 2000 setkali na multireligiózním shromáždění v katedrále sv. Víta zástupci pěti největších náboženství světa. Nejširší zastoupení mělo

křesťanství v celkovém počtu celkem deseti delegátů a každého setkání se účastnili minimálně dva. Buddhismus reprezentovali celkem čtyři zástupci (včetně dalajlámy), islám zastupovali tři účastníci, indická náboženství dva delegáti a judaismus jeden zástupce.

Od roku 2002 byl projekt Mezináboženský dialog rozšířen o jednání ve více panelech a také v dalších, sekulárních prostorách. Dalo by se předpokládat, že se tak nejen navýší počet delegátů, ale také rozšíří a obohatí o další náboženské tradice, což se však nestalo. Početně se sice diskuze v některých letech rozšířila, ale rozhodně to pravidlem nebylo. Příkladem může být rok 2005, kdy projekt Mezináboženský dialog neproběhl vůbec, nebo roky 2008 a 2009, kdy (po obsahově bohatších letech 2006 a 2007) proběhla jen jedna panelová diskuze s pouhými šesti účastníky. Zůstalo se také u původních pěti náboženských tradic.

V rámci Fora 2000 se v sekci Mezináboženský dialog tedy objevili zástupci pěti největších náboženství, i když z indických tradic to byl za celých patnáct let mizivý počet tří zástupců, kdy jeden z nich pouze recitoval z Véd na multireligiálním shromáždění, a dva zástupci se zúčastnili panelových diskuzí. Vyznavači buddhismu měli sedm zástupců, judaismus zastupovalo devět zástupců, islám zastupovalo osmnáct a křesťanství dvacet pět zástupců. Celkem se těchto mezináboženských setkání zúčastnilo sedmdesát osm osobností.

3.2 Postoje k mezináboženskému dialogu u jednotlivých představitelů

V této části práce se pokusím rozdělit osobnosti podle jejich náboženských tradic, kdy se budu věnovat jen těm, co jasně vyjádřili příslušnost k určité tradici. Pro účely této práce jsem se pak rozhodla pro větší přehlednost rozdělit tyto zástupce náboženských tradic na náboženské „profesionály“ a „ostatní“. Dále budou tito zástupci rozděleni podle větví, na které se jejich náboženství dělí. Nakonec bych se chtěla pokusit, pokud to podle příspěvků účastníků bude možné, rozdělit formy dialogu podle výše uvedené typologie Pavla Hoška. Vzhledem k tomu, že se jedná o účastníky konference o mezináboženském dialogu, je možné už dopředu předpokládat prakticko-etický typ dialogu. Předpokládám také, že na Foru 2000 se pravděpodobně nebude žádný příspěvek zabývat konceptuálním dialogem. Nakonec bych se také chtěla pokusit

zhodnotit, zda jsou tito vybraní zástupci náboženských tradic zastánci i dalších typů mezináboženského dialogu.

3.2.1 Křesťanské postoje

Na začátku bych ráda uvedla, že jsem si vědoma této široké problematiky, která by vydala na samostatné obsáhlé téma, proto pro účely této práce bude použito celkové zjednodušení.

Křesťanství, stejně jako ostatní náboženství, není žádný jednotný útvar, i když se zdá, že institucionalizace je v křesťanství nejpokročilejší. Je rozděleno na církve, které mají jasně vymezená pravidla a je tedy ve většině případů jasné, kdo kam patří.

3.2.1.1 Východiska křesťanství k mezináboženskému dialogu

Předpoklady a východiska pro mezináboženský dialog můžeme nalézt jednak v Bibli a jednak v dokumentech vydaných církevními institucemi. Z biblických východisek můžeme uvést například přikázání lásky, která nesmí nikoho vylučovat a je vyžadována dokonce láska k nepřítelům.³⁵ I když asi přesné vyjádření, že i lidé mimo církve jsou děti Boží, nenajdeme, za další východisko k mezináboženskému dialogu můžeme považovat slova apoštola Pavla: „Podle svého plánu, až se naplní čas, přivede všechno na nebi i na zemi k jednotě v Kristu.“³⁶ Podle výše uvedených východisek lze u křesťanských účastníků předpokládat především inkluzivistické postoje.

Co se týká katolické církve, oficiálním stanoviskem jsou dokumenty II. Vatikánského koncilu, především Deklarace o vztahu církve k mimokřesťanským náboženstvím *Nostra Aetate* a dále Věroučná konstituce o církvi *Lumen gentium*. V *Nostra Aetate* se hovoří o tom, že jiná náboženství obsahují prvky pravdy a milosti, a dále, že i v mimokřesťanských náboženstvích je dobro a pravda. Výslovně také hovoří o židech a muslimech. Dále také vybízí křesťany k dialogu.³⁷ Tyto dokumenty jsou tedy založeny na inkluzivistickém postoji k ostatním náboženstvím.

35 Mt 5, 44-45

36 Ef 1, 10

37 *Nostra Aetate*, 2.

Pravoslaví není v otázce přístupu k mezináboženskému dialogu jednotné. Relativně vstřícný k dialogu je ekumenický patriarchát cařihradský, kdy například na patriarchou Bartolomějem I. pořádaném setkání hlav všech pravoslavných církví, bylo účastníky setkání přijato „Poselství k pravoslavným národům a celému světu“. V něm se vyjadřuje odhodlání aktivně hlásat učení Kristovo, vést pevnou opozici vůči nacionalistickým, rasovým, ideologickým a náboženským rozepřím a dále:

„Vést teologický dialog s ostatními křesťany a mezináboženský dialog zvláště s islámem a židovstvím, protože dialog je jediným způsobem řešení nesouhlasu mezi lidmi, zvláště v takové epoše, jakou je ta naše, kdy jakákoliv rozdělení, včetně rozdělení ve jménu náboženství, jsou hrozbou míru a jednotě lidí.“³⁸

Na druhou stranu se pravoslaví v českých zemích k mezináboženskému dialogu staví odmítavě, například pražský arcibiskup vladyka Kryštof upozornil na nebezpečí duchovního synkretismu slovy: „*Pravda je jen jedna, Církev je také jen jedna. Církev Kristova je Pravoslavná církev. Ostatní jsou jinoslavní. Takovéto vyjádření samozřejmě nevyklučuje láskyplný dialog s ostatními křesťany.*“³⁹ Zásady účasti na ekumenických bohoslužbách, které potvrdilo poslední zasedání Posvátného synodu, jsou tyto: Účast nemůže být aktivní. Společná modlitba je nepřipustná. V případě, že jsou o to pravoslavní požádáni, mohou se odděleně, ve zvláštní části, pomodlit např. za svět modlitbami Církve. Účast na těchto shromážděních je chápána pouze jako společenská událost.⁴⁰

3.2.1.2 Katoličtí duchovní

Tomáš Halík (*1948) je katolický kněz, profesor filozofie na Karlově univerzitě v Praze, rektor univerzitního kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze a prezident České křesťanské akademie. Angažuje se v mezinárodních iniciativách na podporu dialogu a tolerance mezi příslušníky různých náboženství a kultur a je také členem mezinárodního organizačního výboru konference Forum 2000, kde odpovídá zejména za oblast mezináboženských vztahů. Zúčastnil se všech dosud konaných konferencí, kdy

38 Ambon - pravoslavný weblog. „Ještě na okraj ukrajinského problému a všepřavoslavného setkání ve Fanaru.“ [online] 24. 10. 2008. [citováno 2012-11-23] URL:<<http://www.ambon.or.cz/ambon.pl?to=515&type=arch>>

39 Hlas Pravoslavi 6/2001. „Zápis ze zasedání Eparchiálního shromáždění dne 28. 5. 2001 v Praze“ [online] [citováno 2012-11-23] URL:<<http://www.hlas.pravoslavi.cz/html/2001-06/index.html>>

40 Tamtéž.

v prvních letech hovořil o mezináboženskému dialogu více, v pozdějších letech se soustředil spíše na konkrétní témata diskusních panelů. Ke svému postoji k mezináboženskému dialogu se v souvislosti s procesem globalizace se vyjadřuje takto:

„Dosažení kulturního porozumění a sdílení hodnot nutně zahrnuje dialog mezi světovými náboženstvími. Je potřeba, aby se "multikulturalismus" změnil na proces komunikace. Není možné se spokojit s levnou formou tolerance ve smyslu "paktu o neútočení" nebo s pouhým volným trhem myšlenek, i když jsou tyto varianty nesrovnatelně lepší než náboženská válka a pokusy o totalitní dominanci. Musíme se dostat dále: navzájem si naslouchat, hledat, co máme společné a co nás rozděluje, snažit se toto chápat, jako něco, co nás může obohatit a ne ohrozit.“⁴¹

Na dalším svém vystoupení pak vyzývá k prohloubení toho, co spojuje, překonání toho, co rozděluje a zachování toho, co odlišuje.⁴² Dále znovu varuje před lacinou tolerancí, která je spojena s lhostejností k ostatním a zdůrazňuje druh tolerance, kde jinakost druhého nutí přemýšlet hlouběji o vlastní identitě.⁴³ Pokud podle něj někdo nemá pevné přesvědčení, pak není těžké být tolerantní a upadá právě do laciné tolerance. Ale pokud má někdo hluboké přesvědčení, je tolerance podstatně náročnější a právě k takovému druhu tolerance vyzývá.⁴⁴ Ve svých příspěvcích se také často zabýval vztahem mezi náboženstvím a sekularismem, kde vidí další pole možnosti vzájemného dialogu.⁴⁵ Pokud bych se měla držet tří tradičních dělení mezináboženského dialogu, patřil by jeho přístup na spíše do inkluzivismu s částečnými tendencemi k pluralismu. I Halík se proti tomuto tradičnímu dělení vymezuje a sám svoji pozici vidí v perspektivismu.⁴⁶ Jeho mezináboženský dialog se pak nejvíce projevuje na poli prakticko-etickém a také v dialogu života.

41 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Čestná vystoupení 14. října.“ [online], [citováno 2012-10-21] URL:< <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/cestna-vystoupeni-14-rijna/>>

42 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Transcript IFD 2001“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2001/transcript/>>

43 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Transcript IFD 2002“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

44 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Transcript IFD 2006“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2006/interfaith-meeting/transcripts/>>

45 Oficiální webové stránky Forum 2000. „F2000 Religion, Globalization, and Secularization“ [online], 6.1.2011, [citováno 2012-10-19]. URL:< http://www.forum2000.cz/files/200003381-2fc2330bdc/F2000_Religion_Globalization_and_Secularization.pdf>

46 S pořádně odřenou kůží. Rozhovor s Tomášem Halíkem. Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003.

Miloslav Vlk (*1932) je kardinál a bývalý arcibiskup pražský. Byl účastníkem multireligiózního shromáždění v katedrále sv. Víta v letech 1997, 1998 a 2000. Ve svých projevech hovořil o velkém významu mezináboženského dialogu (vždy zdůrazňoval modlitby v Assisi a další setkání) a také o důležitosti poznávání se navzájem. Zmínil se o také o odlišnosti povah jednotlivých náboženství, což však podle něj nemůže být motivem k separaci či k vzájemné nenávisti. O dialogu se dále vyjádřil takto: „*Objevili jsme nový druh hrdinství dnešní doby: vést dialog. Vést dialog je větší hrdinství než zvednout zbraně proti vašemu bratru. Hodnota setkání podobné tomu dnešnímu spočívá ve skutečnosti, že jsme našli odvahu nebojovat, ale vést dialog.*“⁴⁷ Ve svém dalším projevu se vyjádřil podobně, když řekl: „*Nikdy jsme před sebou nezatajovali rozdíly ve víře. Bylo jasné, že osobní přesvědčení a víra nejsou důvodem k rozdělení, ale spíše motivem k porozumění a hledání jednoty.*“⁴⁸ Jeho postoj lze označit za inkluzivistický, i vzhledem k jeho dalšímu výroku, kdy vyzvedává jedinečnost Boží lásky v křesťanském smyslu:

„*V prvé řadě lze svědčit o lásce tím, že ní nebudeme nikoho vylučovat. Ve všech náboženstvích je láska chápána jako univerzální, jako láska ke všem, bez rozdílu a diskriminace. Charakterem Boží lásky je však i to, že sama přebírá iniciativu, neboť Bůh vždy miluje jako první a jde ve své lásce až do krajnosti.*“⁴⁹

I když se kardinál ve svých projevech vyjadřoval velmi smířlivě a vstřícně ke všem náboženským tradicím, může se jednat (minimálně v případě islámu) i o určitou pózu a zdvořilost. Ve svých jiných prohlášeních se totiž již tak vstřícně nevyjadřuje.⁵⁰ Nicméně se kardinál účastní různých setkání⁵¹ a rozhovorů na rovině prakticko-etické.

Václav Malý (*1950) je pomocný biskup pražský a konference se zúčastnil v letech 1998 a 2001. K problematice mezináboženského dialogu a postoji k němu se nijak

47 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1997.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1997/prepis/>>

48 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1998.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1998/prepisy/>>

49 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 2000.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2000/prepis/>>

50 viz např. Oficiální webové stránky Miloslava kardinála Vlka. „*Bilanční rozhovor - 2. část.*“ [online], 5.1.2010, [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=397>> nebo „*Rozhovor pro MF Dnes.*“ [online], 3. 7. 2008: [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=259>>

51 např. oslavy svátku chanuka v roce 2007 pořádaná izraelským velvyslancem v Praze

přímo na panelu „Náboženské právo a lidská práva“ nevyjadřoval a na multireligiálním shromáždění v roce 1998 hovořil především o míru. O postoji k ostatním tradicím řekl, že by se nemělo vzájemně jednat o pouhou toleranci, ale o chápání druhých jako obohacování vlastního omezeného vidění. Podle něj je třeba brát vážně jinakost ostatních a vítat ji, nesnažit se ji přetvářet k obrazu svému, nýbrž rozvinout jejich vlastní já.⁵² Na konci svého proslovu říká:

„Bůh v Ježíši Kristu pronikl do našeho lidství. Není vzdáleným Bohem, ale Bohem mezi námi a v našich srdcích. A aby mohl člověk takovému Bohu sloužit, musí mít v srdci mír. Jen tak překročíme práh opravdové svobody a skutečné zralosti. A tam se mohou potkat ti, kteří uznávají Božskou suverenitu. Tam se nebudeme navzájem považovat za konkurenci, za lidi soutěžící o přízeň těch, jež nevědí o Bohu nic, tam všichni - nejen bok po boku, ale společně - budeme sloužit lidské důstojnosti. A v tu chvíli se pokusíme vyzvat ostatní, aby s námi kráčeli po cestě k Bohu, jenž je nositelem míru.“⁵³

Celkově se postoj biskupa Malého jeví spíše jako inkluzivistický a díky účasti na této konferenci za prakticko-etický typ dialogu.

Jaroslav Škarvada (1924-2010) byl generálním vikářem diecéze Praha. Multireligiálního shromáždění v rámci Fora 200 se zúčastnil v letech 1999 a 2001. Ve svých krátkých příspěvcích se však jen zmínil lidská práva, důstojnost každého člověka a zodpovědnost za bližní. Z toho důvodu nelze jeho postoj analyzovat

Carlos Felipe Ximenes Belo (*1948) je východotimorský katolický biskup, nositel Nobelovy ceny míru (1996). Byl účastníkem první konference Forum 2000 v roce 1997 a ve svém příspěvku na zasedání se vyjadřoval především k současným krizím ve světě. Zdůraznil však i význam duchovních hodnot, kdy podle něj by měla všechna náboženství dohlédnout na budování solidarity ve světě, která by vedla ke světovému míru.

„Náboženství by v současnosti mělo vycházet z některých základních principů, o kterých hovoříme. Především jde o lásku k Bohu, která je zárukou autenticity a stability lásky k našim sousedům. Je zapotřebí, aby se náboženství stala faktorem jednoty a nositeli míru

52 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Přepis MD 1998.“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1998/prepisy/>>

53 Tamtéž.

ve světě. (...) Smíření, spolupráce a nové trpělivé ovlivňování veřejného mínění pomocí dialogu musí být nadále prosazováno.⁵⁴

Jeho postoj nelze úplně vyhodnotit, v projevu byly patrné prvky inkluzivismu, v praxi pak prosazuje především dialog života.

Joseph Ganda (*1932) je arcibiskup Freetownu a Bo v Sierra Leone a konferenci navštívil v roce 2000. Na multireligiálním shromáždění se ve svém projevu věnoval myšlence usmíření z pohledu křesťanství. Mimo jiné řekl: „*Bůh si přeje, aby všichni muži i ženy byly vtaženy do jednoty tak, aby spolu žili v pokoji jako bratři a sestry božského Otce.*“⁵⁵ Dále řekl, že je třeba, aby v nábožensky pluralitní společnosti byla spolupráce s vyznavači jiných náboženských tradic, směřující k úsilí o mír a smíření. Z jeho projevu lze také usuzovat na inkluzivistický postoj, vzhledem k jeho angažovanosti v Interreligious Council of Sierra Leone, který přispěl k mírovým jednáním, jde především o dialog života.

Józef Mirosław Życiński (*1948) je lublinský arcibiskup a profesor filozofie na Katolické univerzitě v Lublinu. Mezináboženského dialogu se zúčastnil v roce 2004 a vystoupil na všech třech diskusních panelech. Podle jeho názoru lze nalézt soubor základních hodnot, které by měly být uznány židy, katolíky, muslimy i hinduisty. Tyto základní hodnoty je nutné hledat během mezinárodních setkání. Dále uvedl, že někdy jsou větší neshody mezi stejnými náboženskými skupinami než rozdíly mezi různými náboženstvími. Podle něj existuje základní teze v mezináboženských vztazích: „*Modlitby, uznání důstojnosti lidí, dialog a přesvědčení, že Bůh je jedním Bohem pro všechny.*“⁵⁶ V dalším panelu se také zmínil o tom, že katoličtí biskupové, kteří i když vyjádřili otevřenost v duchu dialogu a vzájemné lásky na základě abrahámovské tradice, necítí ze strany muslimských bratří, že tyto kontakty jsou opětovány. Jeho postoj se podle jeho příspěvků jeví spíše jako inkluzivistický, nicméně mezináboženskému dialogu je nakloněn a také se mu na prakticko-etické rovině věnuje.

54 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Dopolední zasedání 5. září*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/dopoledni-zasedani-5--rijna/>>

55 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 2000.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2000/prepis/>>

56 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 1 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-1/>>

Gabriel Nissim (*1935) je také katolický kněz, předseda Světové katolické asociace pro hromadné sdělovací prostředky a mezináboženského dialogu se zúčastnil v roce 2008. Ve svém příspěvku hovořil o globalizaci, krizi identity a také se vyjádřil, že je proti tomu, aby se zdůrazňovaly křesťanské kořeny v Evropě, protože křesťanství se šířilo často násilím, a to považuje za zradu na Bohu i na náboženství.⁵⁷ Dále se také vyjádřil k problematice vlastnictví pravdy:

„Pravda není něco, co mám, co vlastním, co můžu ovládat, a můžu zvládnout. Když věřím, že vlastním pravdu, pravda se stává zdrojem násilí. Nejenom ty náboženské pravdy, ale i ty sekulární. Vlastně pro věřícího je Pravda jedině Bůh, ne všechny ty slova, ne všechny ty věci o Bohu. Zvláště pro křesťany pouze osoba Ježíše Krista je pravda. Tedy v žádném případě nemohu zvládnout pravdu. Mohu jen jít svou cestou spolu s ostatními k Pravdě.“⁵⁸

Nakonec zdůraznil, že náboženství by neměla mít respekt k ostatním, jenom když jsou v menšině. Měla by uznat respekt ostatním vyznáním i nevěřícím tehdy, když jsou v dominantním postavení. Náboženství musí podle něj odmítnout jakoukoliv zneužití dominantního postavení.⁵⁹ Z těchto slov se jeho postoj jeví téměř pluralistický, nicméně obsahuje i inkluzivistické tendence. Vzhledem k jeho veřejným aktivitám je to prakticko-etický typ.

Michel Dubost (*1942) je katolický biskup diecéze Eveché D'Evry-Corbeil ve Francii. Ve své práci propaguje mezináboženský dialog a sociální zapojení. Konference se zúčastnil v roce 2006, bohužel se k mezináboženskému dialogu ani k postoji k ostatním náboženským tradicím nevyjadřoval, takže jeho postoj také nelze na základě jeho příspěvku vyhodnotit.

Raimon Panikkar (*1918-2010) byl profesor Kalifornské univerzity, katolický kněz, který sám sebe označoval i za buddhistu i hinduistu. Patřil také k velkým průkopníkům a podporovatelům spirituálního dialogu. Konference se zúčastnil v roce 1997, nicméně multireligiózního shromáždění se aktivně neúčastnil. Ve svých příspěvcích se také nijak

57 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference Report.pdf*“ [online], 24.9.2009, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200002816-ecea4ede43/Conference_Report.pdf> s. 231

58 Tamtéž, s. 231

59 Tamtéž, s. 232

nevyjadřoval k mezináboženskému dialogu, spíše k etice a lidským právům, nicméně jeho všeobecně známý pluralistický postoj vyjádřil i zde:

„Představte si na chvíli, že bychom místo termínu "lidé na cestě k rozvoji" použili termínu "lidé na cestě k osvícení". Celé panorama se změní. Toto je delikátní otázka. Velice souhlasím s tím, že dnes potřebujeme fungující etickou deklaraci, pod kterou by se mohli všichni podepsat, ale neměli bychom si činit nároky na určení času, místa...“⁶⁰

Vzhledem k jeho životní cestě se jedná o druhy dialogu jak spirituálního, tak eticko-praktického i dialogu života.

Hans Küng (*1928) patří mezi nejvýznamnější a nejkontroverznější představitele liberálního katolicismu. Je také významný propagátor mezináboženského dialogu a je protagonistou aktivity zvané Projekt Světový étos. Konference Forum 2000 se zúčastnil v roce 1998, kde ale nebyl aktivně přítomný mezináboženskému dialogu. Ve svých příspěvcích se zabýval spíše problematikou globální etiky, ekologie, politologie či ekonomie. Zdůraznil, že globalizace potřebuje globální etiku a že tuto etiku není třeba vymýšlet, protože se nachází ve všech náboženstvích světa. *„Hovořím-li o "nové světové etice", neznamená to, že ji musíme vymyslet, protože už máme dostatek, ve zdrojích humanity, několika tisíců let etických a náboženských tradic, kde tyto věci můžeme najít. Tak, to je v zásadě můj postoj.“⁶¹* Z těchto slov sice nejde jeho postoj určit, ale pokud bychom se měli držet tradičních pojetí, je většinou považován za inkluzivistu s přesahy k pluralistickému paradigmatu, i když sám tyto pojetí považuje za nevyhovující a nedostačující.⁶²

3.2.1.3 Ostatní katoličtí účastníci

Hilde Kieboom (*1965) je prezidentka Společenství Saint Egidio v Belgii a konference se zúčastnila v roce 1997. V katedrále sv. Víta ve svém projevu hovořila o úsilí

60 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Dopolední zasedání 5. září“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/dopoledni-zasedani-5--rijna/>>

61 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Dopolední zasedání 13. Října“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-13-rijna/>>

62 Pavel Hošek. „Hans Küng a dialog náboženství.“ Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003, s. 89-93.

mezinárodního společenství Saint' Egidio v prosazování lidských práv a míru.⁶³ Zdůraznila několik úspěchů, např. mírovou smlouvu v Mozambiku aj. Z jejího pohledu se setkávání mezi náboženstvími stává konkrétní službou míru. Pokračovala ve stejném duchu v tom, že v základech každé tradice je zakořeněn mír a náboženství jsou ve jménu míru, více než kdy jindy, vyzývána ke spolupráci. „*Dnes se snažíme proniknout do hloubky těchto mírových energií tak, že posloucháme různé náboženské tradice. A opravdu věříme, že slabá síla dialogu může změnit dějiny a zahájit v novém tisíciletí novou éru míru.*“⁶⁴ Z jejího projevu sice nelze jednoznačně zařadit její postoj, jde však o mezináboženský dialog jak eticko-praktický, tak i dialog života.

Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz (*1945) je vedoucí katedry filozofie náboženství a komparativní religionistiky na Technické univerzitě v Drážďanech. Napsala několik publikací a článků o filozofii náboženství a moderní spiritualitě a věnovala se životním osudům moderních katolických mystiků a teologů. Mezináboženského dialogu v rámci konference Forum 2000 se zúčastnila v roce 2004, kde jeden panel moderovala a na dvou se aktivně účastnila diskuse. Ve svých příspěvcích se věnovala spíše pozici náboženství v současné Evropě, nicméně zdůraznila, že je nutné také proniknout do otázky pravdivosti různých náboženství. „*Konkrétní cíle náboženství jsou odlišné. Jsou tu náboženství, která více zdůrazňují individuální práva, a další práva komunity.*“⁶⁵ I když považuje za povinnost náboženství formulovat nějaký společný etický základ, nelze se podle ní vyhnout diskusi o pravdivosti různých náboženství. Dále také kritizovala některé muslimské problematiky, např. nucené sňatky nebo možnost konverze od islámu k jinému náboženství. V rámci této diskuse se dostala do polemiky s především muslimskými účastníky (Tariq Ramadan a Mohamed Abbas), ale nakonec se shodli na i společném názoru, kdy souhlasili s tím, že v každém náboženství je důležitý návrat k vlastní tradici. Její postoj nelze jednoznačně zařadit, byla zde tendence k inkluzivismu, který se však někdy jevil jako zdvořilejší forma exkluzivismu.

63 Po mezináboženském setkání iniciované v roce 1986 papežem Jan Pavel II. v Assisi organizuje Komunita Sant' Egidio v různých evropských městech další podobná setkání. www.santegidio.org/

64 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1997.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1997/prepis/>>

65 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 1 IFD 2004.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-1/>>

Michael Novak (*1933) je teolog a politolog, ředitel sociálních a politických studií ve Washingtonu. Konference se zúčastnil v roce 2009 a hovořil na panelu zabývajícím se náboženstvím a demokracií. Zde se vyjádřil, že dnešní svět potřebuje slyšet hlasy všech světových náboženství, protože je jasné, že myšlenky svobody a práva jsou obsaženy ve všech světových náboženstvích. Každé náboženství se podle něj může naučit něco nového.⁶⁶ Je podle něj čas, aby se „všechna světová náboženství společně pokusila uspokojit hlad po svobodě a po řádné podobě práva, řádné formě politiky, kterou nazýváme demokracie, nalezením svých základů a to každý svou vlastní cestou.“⁶⁷ Tento postoj k náboženským tradicím však podle výše uvedených slov také nelze zcela vyhodnotit.

Joseph Maïla (*1948) je specialista na islámská studia a mezinárodní mediaci, bývalý rektor Katolického institutu v Paříži. Konference se zúčastnil v roce 2010 a hovořil na panelu zabývajícím se náboženskou xenofobií, tolerancí a dialogem. Hned na začátku prohlásil, že je rostoucí tendence k mezináboženskému dialogu, o kterém se dosud nikdy tak moc nemluvalo. Dále hovořil o problematice identity a o tom, že je třeba si především rozumět navzájem.

„Mezináboženský dialog je o pochopení hodnot, identity a rituálů náboženství ostatních, abychom předešli negativním stereotypům a neporozuměním. Takto jsme schopni v pořádku vstoupit do diskuze s cílem poznat identitu ostatních. Také musíme vejít do mezináboženského dialogu v zájmu spolupráce na hmotných a světských problémech.“⁶⁸

Ve své další poznámce pak uvedl, že mezináboženský dialog je také limitován tím, že by do něj měli vstupovat jen náboženští vůdci. Podle něj je to pouze jejich zodpovědnost a měli by se pokusit zabránit tomu, aby náboženství bylo používáno jako

66 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference Report 2009*“. [online], 30. 8. 2010, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003017-c40bdc4d4f/Forum_2000_Conference_Report_2009> s. 274, 275

67 Tamtéž, s. 277

68 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000 Between Religious Xenophobia, Tolerance and Dialogue*“. [online], 10. 1. 2011, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003384-078a208840/F2000_Between_Religious_Xenophobia_Tolerance_and_Dialogue.pdf> s. 5

nástroj násilí.⁶⁹ Jeho postoj k mezináboženskému dialogu je tedy vstřícný, ale projevil se jenom na sekulární rovině, takže postoj k ostatním tradicím nelze vyhodnotit.

William Cook je profesorem historie a náboženství v USA. Konferencí se zúčastnil v letech 2009, 2010 a 2011. Podle něj jsme stále v rané fázi vážného mezináboženského dialogu a doufá, že všichni se shodnou, že mezináboženský dialog je pro mír ve světě nezbytný.⁷⁰ Jinak se už k mezináboženskému dialogu nevyjadřoval, takže jeho postoj nelze vyhodnotit.

Günter Virt (*1940) je katolický profesor morální teologie na Vídeňské univerzitě, konference se zúčastnil v roce 2011, ale k mezináboženskému dialogu se nijak konkrétně nevyjadřoval.

James J. Zogby (*1945) je zakladatelem a prezidentem Arabsko-amerického institutu v USA a konference se zúčastnil v roce 2006, ale k mezináboženskému dialogu se konkrétně nevyjádřil, takže jeho postoj není možné analyzovat.

Vartan Gregorian (*1934) je arménsko-americký akademik narozený v Íránu, prezident Carnegie Corporation of New York. Je členem arménské církve a konferencí Forum 2000 se zúčastnil v letech 2006, 2007, 2010, a 2011. Na svých vystoupeních mimo jiné upozornil na to, že dialogy se už stávají monology. Každý si podle něj přináší své porozumění do dalšího dialogu, který je pak uhlazený stejnými řečmi. Dále pokračoval:

„Dnes se navzájem snášíme, dokud nemáme žádné překážky na cestě, kterou sami vnímáme jako absolutní pravdu. Ale obávám se, že dokud takové „absolutní pravdy“ budou existovat, vždy si budeme klást otázku, které náboženství je lepší a které je nejlepší.“⁷¹

I přes tyto výhrady však věří ve velký význam dialogu, ale náboženství by se podle něj neměla zabývat světskými politickými otázkami, ale projednávat etické, morální a

69 Tamtéž, s. 8

70 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference Report 2009*“. [online], 30. 8. 2010, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003017-c40bdc4d4f/Forum_2000_Conference_Report_2009> s. 289.

71 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2006*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2006/interfaith-meeting/transcripts/>>

duchovní otázky a snažit se zabránit zneužívání náboženství. V podobném duchu hovořil na další konferenci, kdy znovu upozornil na to, že současná náboženská tolerance je založena spíše na pouhé toleranci, než na pochopení a přijetí.⁷² Jeho osobní postoj k mezináboženskému dialogu je tedy vstřícný, ale bohužel se nijak blíže nevyjádřil, takže nelze jeho postoj analyzovat.

3.2.1.4 Pravoslavní duchovní

Jaroslav Šuvarský (*1941) je představený chrámu sv. Cyrila a Metoděje a multireligiózního shromáždění se zúčastnil v roce 1999. Zde však nepřednesl žádný projev a četl jen úryvek z Bible, proto také není možné jeho postoj analyzovat.

Simeon Jakovljevič (*1926) je pravoslavný biskup brněnsko-olomoucký, který se zúčastnil multireligiózního shromáždění v katedrále sv. Víta v roce 2001. Nepřednesl však žádný projev a četl jen úryvek z Bible, proto jeho postoj není možné analyzovat

Bartoloměj I. (*1940) je pravoslavným patriarchou Konstantinopole. Konference Forum 2000 zúčastnil v roce 1999, kdy promluvil na zvláštním zasedání s názvem „Vize, které může náboženství nabídnout světu v třetím tisíciletí“. Ve své promluvě mj. kritizoval egoismus současného světa a do protikladu k němu postavil duchovní jednotu lidstva: „*Pravoslavná církev vidí jednotu světa v osobě Krista.*“ Podle něj nemohou náboženští vůdci zasahovat do politického dění ve světě, ale: „*...máme zvěstovat zprávu, která je stále nová a revoluční, i když je slyšet už 2000 let.*“ Dále zdůraznil, že v náboženské víře je jediná akceptovatelná cesta, a to uznání náboženské tolerance. Patriarcha Bartoloměj uznává, že je vhodné pro každého věrného své tradici tvrdit, že má svou plnost pravdy nebo víry, to však neumožňuje odmítat ostatním svobodu mít na víru jiný pohled. „*Vyjádřením pravoslavné církve je uznání rozměru universality lidské rasy v jednotě lidstva v Bohu a akceptace rozmanitosti ostatních jako základ lásky, která je v Bohu.*“⁷³ Z těchto jeho slov může být postoj patriarchy pravoslavné církve

72 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Interfaith Dialogue 1: Changing Relation Between Religion and Politics.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2007/transcripts/interfaith-dialogue-1--changing-relation-between-religion-and-politics/>>

73 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Special Session, Oct. 11.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/1999/transcripts/special-session--oct--11/>>

označen za inkluzivistický. Protože se také angažuje v mezináboženském dialogu (především v abrahámovském) a účastní se různých setkání a konferencí, můžeme mluvit o vstřícném postoji a prakticko-etickém typu dialogu.

3.2.1.5 Protestantští duchovní

Do skupiny protestantských duchovních jsem pro účely této práce zařadila i členy anglikánské církve a biskupku Církve československé husitské, i když jsem si vědoma problematičnosti tohoto dělení.

Jonas Jonson (*1939) je biskup Švédská církev a člen Světové rady církví. Konference Forum 2000 se zúčastnil v letech 1997 a 1998. První rok promluvil na multireligiálním shromáždění v katedrále sv. Víta, kde ve svém projevu vyzval, aby křesťané kráčeli do budoucnosti společně s lidmi jiného náboženského vyznání - pomocí dialogu, poznávání a modliteb. Musí si podle něj přiznat omezenost vlastních duševních zkušeností a naučit se chápat jiné víry jejich vlastními slovy. Dále svůj postoj vyjádřil velmi jasně:

„Pluralismus je podmínkou pro dosažení míru a společné budoucnosti ve světě. Ale není vším, je zapotřebí více než rozpoznání nutnosti plurality a vzájemného respektu. Pluralismus je tu proto, aby byl v tomto světě vytvořen domov nejen pro nás, ale i pro naše sousedy. (...) Musíme zjistit, jak znají Boha jiné národy, musíme nalézt hloubku své vlastní víry tak, že se seznámíme s jinými svatými tradicemi. Pluralismus na rozdíl od tolerance předpokládá rovnocennost a neutralitu. Dialog, který je vlastně obousměrným jazykem opravdového setkání, je základem pluralismu a musí se stát jazykem zítřka.“⁷⁴

Z výše uvedených citací jasně vyplývá pluralistický postoj k mezináboženskému dialogu a vzhledem k jeho dalším mezináboženským aktivitám je to prakticko-etický typ dialogu.

Hans Ucko (*1946) je švédský duchovní a výkonný tajemníkem Úřadu mezináboženských vztahů při Světové radě církví v Ženevě. Zabývá se židovsko-křesťanskými vztahy, mezináboženským dialogem a ekumenickými vztahy. Konference Forum 2000 se zúčastnil v roce 2002 a na diskusním panelu hovořil o mj. o tom, že

74 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Přepis MD 1997.“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1997/prepis/>>

úkolem náboženství v dnešním světě je začít se dívat na druhého jako na svého bližního a začít se společně vzdělávat. Dále zdůraznil potřebu naučit se opravdové toleranci, ale: „ne pouze takové, která přítomnost toho druhého trpí, nýbrž takové, která si druhého cení.“⁷⁵ Podle něj dříve k mezináboženskému dialogu většinou docházelo proto, aby se našel způsob, jak řešit určitou situaci. Pro mezináboženský dialog však považuje za důležité najít více než jen vnější důvody, je třeba, aby se druzí stali součástí našeho vlastního sebepoznávání. Nakonec také vyzval k tomu, aby náboženství a věřící spolupracovali s politiky, intelektuály, vědci a obchodníky a aby se diskutovalo o morálních a etických hodnotách. To vyžaduje nepřetržitý dialog, přesahující rámec velkých mezináboženských setkání, které se soustřeďují na konkrétní problémy, a slučuje lidi z různých částí společnosti.⁷⁶ Jeho postoj k mezináboženskému dialogu vykazuje pluralistické tendence a jeho další aktivity na tomto poli jsou prakticko-etického typu.

Jana Šilerová (*1950) je biskupkou Církve československé husitské, první ženou – biskupkou v postkomunistické Evropě. Mezináboženského dialogu v rámci konference Forum 2000 se zúčastnila v letech 2001 a 2003. V obou svých příspěvcích se bohužel nijak konkrétněji nevyjádřila k svému postoji, hovořila spíše obecně k dialogu. Podle ní dialogu brání strach z jinakosti těch druhých a člověk se tak brání obohacení. Dialog je podle ní možný tam, kde se obě strany odideologizují a odinstitucionalizují. Jana Šilerová zmiňuje také dialog lásky a smíření napříč různými náboženstvími a také uvnitř jednotlivých náboženství.⁷⁷ I když její postoj jenom z těchto slov nejde úplně analyzovat, je to postoj velmi vstřícný s inkluzivistickými tendencemi.⁷⁸ Podobně také mluví i jinde (např. ve článku pro časopis Naše rodina).⁷⁹

Colin Fletcher (*1950) je anglikánským biskupem, zástupce arcibiskupa z Canterbury. Je předsedou Společnosti četby Bible, anglikánské křesťanské nadace věnující se

75 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

76 Tamtéž.

77 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2003*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2003/transcript/>>

78 jednoznačně zdůrazňuje jedinečnost Ježíše a Boha

79 Naše rodina. Jana Šilerová: „*Mosty přes globální propasti*“. [online] [citováno 2012-11-19] URL:<<http://www.rodinaonline.cz/archiv/2002/35/mosty.htm>>

duchovní obnově. Mezináboženského dialogu na konferenci se zúčastnil v roce 2004, a to na dvou diskusních panelech. Nejdříve se zmiňoval o svých zkušenostech z britského parlamentu, kde pracoval ve výboru s dalšími devíti zástupci jiných tradic a oceňoval společnou zkušenost víry a přátelství. Je přesvědčen, že: „*cesta dialogu, přátelství a skutečné otevřenosti vůči sobě, je něco, čím náboženské komunity musí přispívat širší společnosti.*“⁸⁰ Na dalším panelu pokračoval ve stejném duchu: „*V našich dialozích musíme k sobě být upřímní. Musíme říci, že máme rozdílné body a před ostatními s nimi musíme vyjít s pravdou ven.*“⁸¹ Nakonec ještě zmínil dialog, který právě začal mezi anglikánskou církví a Al-Azharskou univerzitou. Z jeho projevu však nešlo dobře rozpoznat jeho postoj, nicméně mezináboženskému dialogu je velmi nakloněn a uskutečňuje jej především na prakticko-etické rovině.

David Martin je anglikánský duchovní, je emeritním profesorem sociologie v Londýně. Je známý svou kritikou teorie sekularizace a svým celoživotním přínosem k veřejné i sociologické debatě o náboženství. Konferenci se zúčastnil v roce 2007 a vystoupil na panelu s názvem „Trendy a změny na současné religiózní scéně.“ Jeho projev se tak týkal pouze sociologické reflexe religiozity, multikulturalismu a sekularizace v současném světě. Proto bohužel nelze jeho postoj nijak vyhodnotit.

3.2.1.6 Shrnutí křesťanských postojů

Konference Forum 2000 se zúčastnilo celkem dvacet sedm zástupců křesťanství ze tří hlavních proudů. Katolíky zastupovalo devatenáct účastníků, pravoslavné 3 zástupci a protestantskou tradici pak pět zástupců. Byly zde zastoupeny především inkluzivistické postoje mezináboženskému dialogu.

Co se týká katolíků, tak se zúčastnilo celkem jedenáct duchovních a osm dalších osobností. Dalo by se říci, že téměř všichni katoličtí zástupci se více či méně pohybovali v inkluzivistickém pojetí mezináboženského dialogu, až na tři výjimky. Jde o Raimona Pannikara, Tomáše Halíka a také Gabriela Nissima, kteří projevíli určité tendence k pluralismu. U Tomáše Halíka pak šlo o projevy perspektivismu, přesně jak

80 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 2 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-2/>>

81 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 3 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-3/>>

se sám definuje. Je však možné, že do této kategorie mohou zapadat i mnozí účastníci, které jsem zařadila do k inkluzivistickému pojetí, bohužel to však nebylo možné z jejich projevů prokázat. Co se týká duchovních, ti svůj postoj ve většině případů neprojeví, z ostatních se jasně vyjádřila pouze Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz a to také inkluzivisticky.

Pokud se jedná o zástupce pravoslaví, zúčastnili se pouze tři duchovní, z nichž však oba dva čeští zástupci pouze četli úryvky z Bible na multireligiózním shromáždění. Jenom patriarcha Bartoloměj I. pronesl příspěvek, který vykazoval inkluzivistické tendence.

Poslední skupinu tvoří zástupci protestantismu (kam jsem pro účely této práce zařadila členy anglikánské církve i biskupku CČSH Šilerovou , i když jsem si vědoma tohoto problematického zařazení). I biskupka Šilerová ve svém projevu naznačovala příklon k inkluzivisu. Další dva švédští protestantští duchovní pak zaujali pluralistický postoj.

3.2.2 Muslimské postoje

Jak už bylo řečeno výše, na projektu Mezináboženský dialog v rámci Fora 2000 se od roku 1997 do roku 2011 vystřídalo celkem osmnáct zástupců islámu. Sunnitských zástupců bylo celkem deset, šiitští zástupci byli čtyři a poslední čtyři zůstali nezařazení. Tyto osobnosti jsem se pokusila rozdělit na další dvě skupiny. Vzhledem k tomu, že jsem pro účely této práce potřebovala účastníky alespoň nějak rámcově odlišit na sekulárně působící muslimy, např. politiky, a na islámské učence, zvolila jsem pro ty druhé výraz „duchovní“, i když jsem si vědoma otázky, koho lze v případě islámu považovat za „duchovního“.

3.2.2.1 Východiska islámu k mezináboženskému dialogu

Ani islám nelze považovat žádný monolit a také zde existuje mnoho přístupů. Není však ani v rámci svých různých směrů není nijak zastřešen, původní linie chalífů, jako nevyšších představitelů, zanikly. Předpoklady a východiska pro mezináboženský dialog můžeme nalézt především v Koránu, kde je řečeno, že budou spaseni i ti, kdo nejsou muslimové, pokud věří v Boha a konají dobro. Jedná se výslovně o židy a křesťany.⁸²

82 Korán 2: 62

Dále je v Koránu uvedeno: „*Nebudiž žádného donucování v náboženství!*“⁸³ U islámských postojů tedy jsou tedy předpoklady k inkluzivistickému pojetí, minimálně pro křesťany a židy.

Mezi významné dokumenty patří například také Jakartská deklarace účastníků Summitu světových muslimských vůdců z roku 2001, kde je mimo jiné uvedeno:

„*Mezináboženský dialog pro účely odstranění strachu z neznáma, vytváření dobré vůle, a kterým se ustanoví vzájemná důvěra, by měl probíhat na všech úrovních, včetně na úrovni jednotlivců, náboženských skupin, větších komunit, a po celém světě.*“⁸⁴

3.2.2.2 Sunnitští duchovní

Mohammed Amine Smaili je profesor univerzity v Rabatu, angažuje se v mezináboženském dialogu a působí jako poradce marockého krále pro otázky náboženství. Konferenci se zúčastnil v letech 1997 a 1998 a na multireligiálním setkání v roce 1997 vyjádřil svůj postoj takto:

„*Bůh stvořil člověka, který je ve své podstatě nábožensky smýšlející (...) A člověk, který by chtěl žít jiný život, než jaký hlásá náboženství, vyslechl slib Boha, že míru by dosáhl pouze tehdy, kdyby se řídil náboženstvím. (...) Bůh nám nabídl náboženství a my bez něho nemůžeme žít, protože jsme všichni věřící. To však někdy ani nevíme, protože náboženství nebo víra jsou uvnitř nás.*“⁸⁵

Z výše uvedeného výroku i z celého projevu můžeme snad usuzovat na jisté tendence k inkluzivistickému postoji k mezináboženskému dialogu. Mohammed Amine Smaili se však také účastní mezináboženských setkání⁸⁶ a proto můžeme jistě hovořit o prakticko-etickém typu dialogu.

Fawzy Fadel El Zefzaf je předsedou Al Azharské Stálé komise pro mezináboženský dialog a konference, na které zastupoval nejvyššího imáma Al Azharu, se zúčastnil v roce 1998. Ve svém projevu na multireligiálním setkání se konkrétně k mezináboženskému dialogu skoro nevyjadřoval, zmiňoval se pouze o

83 Korán 2:256

84 Unification Church (Moonies) In Their Own Words. „*Jakarta Declaration - Unification News 1/2002*“. [online], [citováno 2012-10-21].

URL:<http://www.tpaparents.org/UNews/Unws0201/kauf_muslim_declaration.htm>

85 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1997*“. [online], [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1997/prepis/>>

86 např. různé mezináboženské setkání pořádané komunitou Sant'Egidio

abrahámovských náboženstvích a i když zdůraznil význam dialogu, hovořil jenom o těchto náboženstvích. V jeho dalším projevu na čestném vystoupení se o svém postoji k mezináboženskému dialogu také nezmiňoval, nicméně vzhledem k některým jeho výroků vyzněl inkluzivisticky. Například:

„Avšak studium nebeských náboženství je komplexní a jejich završení, islám, ukazuje, že jsou tato práva známá a potvrzená a že byla také uplatňována za vlády moudrých chalífů, která čerpala své zásady z ušlechtilého Koránu a ze sunny Proroka Mohammeda, za něhož se Bůh modlil a jehož ochraňoval.“⁸⁷

Nicméně k dialogu mezi nebeskými, jak nazývá abrahámovská náboženství, se staví kladně, když říká: *„My muslimové věříme v nebeská náboženství, která předcházela islámu a ve všechny předcházející proroky a posly, nečiníce rozdílu mezi nimi.“⁸⁸* Vzhledem k své účasti na různých mezináboženských setkáních⁸⁹ se dialogu věnuje na rovině prakticko-etické.

Mustafa Cerić (*1952) je nejvyšší islámskou duchovní autoritou islámské komunity v Bosně a Hercegovině. Konference se zúčastnil v roce 2003, ale ve svém příspěvku neprojevil žádný svůj postoj k jiným náboženským tradicím. Na mezináboženském dialogu však nevidí nic špatného a doplňuje i svá doporučení:

„Moje rada je, že každý by měl držet se své víry a praxe, a ne se pokoušet popírat ostatní. (...) Pokud se někdo rozhodne vstoupit do jakéhokoliv dialogu, je to jenom moje rada, a dále aby nebyl apologetický ani reakční. Islám je náboženství Boha a je to nejlepší cesta vpřed, jakou člověk zná.“⁹⁰

Z těchto jeho slov vyplývá, že jeho postoj můžeme částečně vyhodnotit jako exkluzivistický, ale má i určité inkluzivistické tendence.

87 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Čestná vystoupení 14. Října“ [online], [citováno 2012-10-21] URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/cestna-vystoupeni-14-rijna/>>

88 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Čestná vystoupení 14. října“ [online], [citováno 2012-10-21] URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/cestna-vystoupeni-14-rijna/>>

89 např. společná návštěva Irsku s některými představiteli křesťanství nebo přátelské vztahy a výměnné pobyty s Ridley Hall Theological College v Cambridge

90 The New Nadeem Azam Website. „Conversation with Dr Mustafa Cerić, spiritual leader of Bosnian Muslimshttp“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.angelfire.com/hi/nazam/Aceric.html>>

Mohamed Bashir Arafat je zakladatelem a prezidentem Civilizations Exchange and Cooperation Foundation, která v současné době poskytuje kulturní a náboženské vzdělávací programy ve Spojených státech. Podílí na mezináboženských aktivitách zaměřených na porozumění mezi muslimy a ostatními náboženstvími. Konference se zúčastnil v roce 2007 a přednesl příspěvek, ve kterém upozorňoval na nutnost hlubšího porozumění mezi náboženstvími a zdůrazňoval přitom důležitost vzdělávání jak laiků tak duchovních. O svém osobním postoji se vyjádřil takto:

„Když řeknu islám, mám na mysli Boží slovo, které bylo pokračováním zprávy podané Abrahámem, Mojžíšem a Ježíšem od Všemohoucího. (...) Pro mě, nebudu pravý muslim, když nebudu následovat učení všech proroků, kteří byli před prorokem Mohammedem.“⁹¹

Z tohoto příspěvku můžeme usuzovat spíše na inkluzivistický postoj, kdy sice následuje učení proroků před Mohamedem, ale pečetí proroků je pro něj Mohammed. Navíc hovoří jen o vztahu k abrahámovským náboženstvím. Na základě jeho veřejných vzdělávacích aktivit jde o dialog jak eticko-praktický, tak dialog života.

3.2.2.3 Šiitští duchovní

Mohammed Mohammed Ali je šiitský islámský učenec, vědec a politik. Bojovník za lidská práva a politický aktivista irácké opozice. Konference Forum 2000 se zúčastnil už v roce 2000, ale na panelu mezináboženský dialog hovořil až při své účasti v roce 2002. Ve svém projevu zmiňuje, že kořeny islámu nabádají k zvýšenému kontaktu, mezináboženskému dialogu a k respektu vůči ostatním vírám. Nezůstává však, jako většina muslimů, jenom na bázi abrahámovských náboženství, ale posunuje dialog i k ostatním tradicím, když říká:

„Vskutku, zaměřením se na etické a morální dimenze víry bychom my muslimové byli schopni navázat mezináboženský dialog s ostatními náboženstvími, která nevychází z Knihy. Buddhismus a hinduismus, stejně tak jako ostatní náboženství, obsahují silné a společné etické prvky, a díky těmto etickým prvkům by tato náboženství k sobě mohla vybudovat mosty.“⁹²

91 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Interfaith Dialogue I Changing Relation Between Religion and Politics*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2007/transcripts/interfaith-dialogue-1--changing-relation-between-religion-and-politics/>

92 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“: [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

Dále hovoří také o společné mystické a spirituální dimenzi všech náboženství a z toho důvodu doporučuje zachytit se při mezináboženském dialogu právě těchto tendencí. Mimo to se také snažil upozornit na to, že pokud má mít mezináboženský dialog kladnou roli, musí být jakékoliv deklarace nějakým způsobem vymahatelné. Jeho přístup k mezináboženskému dialogu je velmi vstřícný, postoj se jeví jako inkluzivistický a vzhledem k jeho aktivitám⁹³ především za eticko-praktický typ.

Ammar Al-Hakim (*1971) je vysoce postavený šíitský duchovní a také jednou z nejvýznamnějších osobností, která v roce 2008 navštívila konferenci Forum 2000. V současnosti už je vůdcem Nejvyšší islámské rady Iráku, vzdělání získal v islámských seminářích v Iránu, kam jeho rodina v roce 1979 uprchla před pronásledováním ze strany režimu Saddáma Husajna. Už v předvečer hlavních panelových diskuzí se Ammar Al-Hakim zúčastnil v kostele sv. Salvátora mše, na jejímž konci měl promluvu a posléze diskuzi, ve které zdůraznil, že islám, křesťanství i judaismus vycházejí ze stejných kořenů a vyznávají nejen stejného Boha, ale i v zásadě stejné hodnoty. Zmínil se také, že v Iráku je často hostem na bohoslužbách tamních křesťanů (použil termínu „křesťanských bratří“).⁹⁴ V rámci Fora 2000 pak promluvil na panelu Kořeny náboženského extremismu, kde mimo jiné zdůraznil, že dialog mezi náboženstvími byl vždy jedním z nejdůležitějších principů během šíření náboženství v lidských komunitách, že možnost dialogu s ostatními, je něco, co může vést ke vzniku mírového soužití. Pokračoval slovy:

„Boží poselství proroka Mohammeda, Bůh mu žehnej a dej mu mír, je založeno na zájmu dialogu s ostatními, jak říká Korán, musíme přizvat ostatní, aby se k nám připojili na cestě k Pánu svou vlastní moudrostí a kázáním a pomocí dobrých slov.“⁹⁵

Na konci svého příspěvku pak vyjádřil víru, že prostřednictvím dialogu můžeme zajistit vzájemné porozumění, které nás povede k respektování rozdílných názorů.⁹⁶ Jeho přístup, podle výše uvedených slov, má určitou tendenci k pluralistickému postoji

93 např. účast na Third Meeting of the Board of World Religious Leaders organizovaný Elijah Interfaith Institute.

94 Václav Hořejší: „Muslimové a křesťané všech zemí, spojte se!“ [online], 2008 [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/vaclav-horejsi.php?itemid=4976>>

95 Oficiální webové stránky Forum 2000, „Conference_Report.pdf“ [online], 24. 9. 2009, [citováno 2012-10-21] URL:<http://www.forum2000.cz/files/200002816-eccea4ede43/Conference_Report.pdf%20s.%20226> s. 226

96 Tamtéž, s. 228

k mezináboženskému dialogu, a protože se účastní např. křesťanských mší a jiných mezináboženských aktivit, je tento dialog prakticko-etického i spirituálního typu.

Abbas Mohajerani je přední islámský učenec, myslitel a spisovatel původem z Iránu, nyní žijící v Londýně. Konferencí se zúčastnil v letech 1999, 2000 a 2001, ale jeho postoj z konference Forum 2000 bohužel není možné analyzovat, protože vždy jen citoval z Koránu na multireligiózním shromáždění v katedrále sv. Víta. Nicméně z jeho výroků jinde⁹⁷ můžeme vidět vstřícný postoj k jiným náboženstvím, který se jeví jako inkluzivistický.

3.2.2.4 Ostatní sunnitští zástupci islámu

Princ El Hassan bin Talal (*1947) je bratr bývalého jordánského krále Husajna, spoluzakladatelem Nadace pro mezináboženský a mezikulturní výzkum a dialog a prezident World Conference of Religions for Peace. Je jedním z nejznámějších zastánců mezináboženského dialogu, na jehož poli se významně angažuje. Je také účastníkem The Elijah Board of World Religious Leaders patřící pod organizaci Elijah Interfaith Institute (stejně jako Mustafa Cerić, patriarcha Bartoloměj I., rabíni Michael Melchior, David Rosen a René-Samuel Sirat nebo dalajláma).⁹⁸ Konference Forum 2000 se zúčastnil v letech 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2003, 2005, 2006, 2011, ale panelu mezináboženský dialog jen v letech 2003 a 2011, a to jako moderátor. Věnoval se především aktuálním tématům panelů, témata jako demokracie, lidská práva atd..

Mohamed Abbas (*1964) založil Unii muslimských studentů v České republice a je spoluzakladatelem Islámského centra a Muslimské unie v České republice. Také byl členem skupiny pro mezináboženský dialog Sdílení. Mezináboženského dialogu se v rámci konference Forum 2000 zúčastnil v roce 2004. Ve svých příspěvcích se vyjadřoval především k tématům, ale jeho postoj k mezináboženskému dialogu lze posuzovat např. ze slov:

97 „Lidé mají volnost ve výběru své cesty a Svatý Korán má k tomu jasné stanovisko: Nebudiž žádného donucování k náboženství. Bahá'í nebo jakékoliv jiné sekty mají možnost přijímat směr, jaký chtějí, ale když přijde na zásady náboženství a práva, musíte mít na paměti, že islám výslovně říká, že Muhammad je poslední prorok poslaný Bohem a ten, kdo v to nevěří, není muslim. " <http://wwwn.org/articles/6655/?&place=iran>

98 Viz <http://www.elijah-interfaith.org/>

„Pro nás je vztah mezi islámem, křesťanstvím a judaismem součástí naší víry. To mi dává možnost rozlišovat mezi křesťanstvím Ježíše a to, co dělají někteří křesťané, nebo judaismem Mojžíše a co dělají někteří Židé. Měli bychom ještě, a já doufám, že i někteří křesťané a Židé si to budou myslet také, vnímat rozdíl mezi tím, co přinesl Mohammed a co dělají někteří muslimové. To je jeden z velmi důležitých věcí v mezináboženském dialogu.“⁹⁹

Vzhledem k jeho další aktivitě na poli mezináboženského dialogu je jeho postoj velmi vstřícný, ale z výše uvedených slov nevyplývá jasný postoj. Dialogu se věnuje především na osobní a místní úrovni, jde tedy o dialog života.

Tariq Ramadan (*1962) sunnitský muslim, přednáší Islámská studia a Náboženský konflikt ve Spojených státech a svými veřejnými aktivitami přispěl významně k debatě o postavení a problémech muslimů na Západě, o vztahu islámu k sekularismu a dialogu mezi civilizacemi. Konference se zúčastnil v roce 2004 a hovořil na více panelech, věnoval se však většinou vymezeným tématům. Na panelu „Náboženství a politika“ se postojí k mezináboženskému dialogu také nijak nevěnoval, nicméně na konci jeho projevu můžeme najít některé náznaky jeho přístupu:

„Myslím si, že Bůh žehná, a měly by žehnat, všechny země, a všechny cesty. Co je správné, je správné všude, to není jen proto, že je v naší zemi. Myslím, že dojem, že Bůh je s námi, a ne s vámi, je špatný. Bůh je se spravedlností a je s tím, co je správné. Když nejste správný, i když jste muslim, i když jste křesťan, žid, nebo buddhista, pokud nejste správný, jste špatný.“¹⁰⁰

Dále zdůrazňoval racionalitu v chápání náboženského učení, která však podle něj vychází z různých tradic. K tomu pak doplňuje:

„Můj postoj je takový, že nechci říct, že máme racionalitu pocházející z jedné tradice; ale musíme se podívat na konkrétní a vnitřní dynamiky, vyplývající ze sebekritiky, racionality a etiky (v různých kulturách). Z každé tradice musíme přijít na univerzální společný základ, a to je možné. Já si nemyslím, že je to monopol jedné tradice nebo jedné civilizace, každá civilizace má svůj vlastní způsob, jak dosáhnout tohoto konceptu. To je to, co musíme hledat.“¹⁰¹

99 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Panel 3 IFD 2004“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-3/>>

100 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Panel 1 IFD 2004“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-1/>>

101 Tamtéž.

Tento jeho přístup podle výše uvedených slov vykazuje tendence k pluralistickému postoji, i když se zaměřuje spíše na abrahámovská náboženství, nicméně se zmínil kladně např. o dalajlámovi. Typ jeho dialogu je především prakticko-etický, ale vzhledem k pěstování dialogu i na místní úrovni, jde i o dialog života.

Princ Turki Al-Faisal (*1945) je ze Saudské Arábie, předseda správní rady Centra pro výzkum a islámská studia krále Faisala, byl velvyslancem ve Spojeném království, Irsku a USA. Konference Forum 2000 se zúčastnil v roce 2008 a promluvil v panelu o víře a fanatismu, kde se kromě hlavního tématu zmínil o mezináboženské konferenci v Madridu, kterou svolal saudsko-arabský král Abdalláh spolu s králem Juanem Carlosem a na kterou byli pozváni zástupci nejen abrahámovských náboženství, ale také vyznavači buddhismu, hinduismu a šintoismu. Zdůraznil také, je třeba jít nad rámec dialogu tak, že se musí nejen mluvit, ale i konat.¹⁰² Na panelu zabývajícím se kořeny náboženského extremismu se mezináboženskému dialogu vůbec nevěnoval. Z jeho slov tedy nelze určit, jaký postoj osobně zastává, nicméně mezináboženskému dialogu se aktivně věnuje a to především na prakticko-etické rovině.

Azhar Hussain je viceprezident pro preventivní diplomacii a ředitel pákistánského projektu Madrasa v rámci organizace International Center for Religion & Diplomacy. Spolupracoval též s United States Institute of Peace na vytvoření a realizaci mírového vzdělávacího programu pro pákistánské duchovní vůdce. V současnosti začíná podobný program pro náboženské a politické vůdce v Afghánistánu. Azhar Hussain obdržel v roce 2006 cenu Peacemakers in Action od Tanenbaum Center for Interreligious Understanding. Konference se zúčastnil v roce 2007 a ve svém příspěvku hovořil o tom, že náboženství může spojovat lidi a spolupráce představitelů různých náboženství může být opravdu účinná. Podle něj by si svět v dnešní době neměl dovolit přehlížet význam náboženských a duchovních faktorů, které mohou pomoci k řešení konfliktů. Upozornil, že teologie všech světových náboženství nejenže obsahují nějakou verzi Zlatého

102 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference_Report.pdf*“.[online], 24. 9. 2009, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200002816-ecea4ede43/Conference_Report.pdf> s. 55

pravidla, ale také obsahují morální příkazy pro vytváření míru.¹⁰³ Na konferenci ale bohužel svůj osobní postoj konkrétně nevyjádřil, ale svými aktivitami se věnuje mezináboženskému dialogu jak na rovině prakticko-etické, tak na poli dialogu života.

Hasan Abu Nimah (*1935) z Regionálního centra lidské bezpečnosti v Jordánsku, bývalý velvyslanec a poradce jordánského krále se konference zúčastnil v roce 2010 a zabýval problematikou propojení náboženství a politiky a současně vlivem náboženství na náš život. Mezináboženskému dialogu se věnuje několik let, zúčastnil se mnoha konferencí, ale kritizuje to, že všichni zúčastnění byli plni porozumění k ostatním, ale ve výsledku skoro ničeho nedosáhli. On osobně od dětství sdílí s křesťany i židy různé tradice a svátky, v tomto bodě považuje náboženství za sjednocující faktor. Tvrdí, že podle něj je jednodušší vést dialog mezi sekulárními osobami, než mezi duchovními, protože duchovní mají povinnost chránit své texty a náboženství, ne v tom dělat kompromisy.¹⁰⁴ Ke svému přístupu se na konferenci nijak nevyjádřil, nicméně dialogu se věnuje jak na rovině prakticko-etické, tak i dialogu života.

3.2.2.5 Ostatní šiiťští zástupci islámu

Yousif al-Khoei je ředitelem mezinárodní islámské charitativní instituce s centrálou v Londýně. Je také Director of the Centre for Academic Shi'a Studies v Londýně. Nebyl aktivním účastníkem multireligiózního shromáždění, ale účastnil se v roce 1999 a také panelu v roce 2001, kde se pokoušel vysvětlit mj. problematiku výkladu svatých textů v souvislosti s teroristickými útoky. Vysvětloval, že extremisté (ve všech náboženstvích) vytrhávají citace z kontextu atd., a vyjádřil se takto: „*Myslím, že je výzvou pokusit se podpořit progresivní stranu víry a pokusit se mít smysluplný dialog mezi stoupenci různých náboženství. Nemůžete demonizovat konkrétní víru nebo náboženství.*“¹⁰⁵ Ke svému osobnímu postoji se tedy nevyjádřil, nicméně je dialogu

103 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Interfaith Dialogue 1: Changing Relation Between Religion and Politics*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2007/transcripts/interfaith-dialogue-1--changing-relation-between-religion-and-politics/>>

104 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000_Between Religious Xenophobia, Tolerance and Dialogue*“. [online], 10. 1. 2011, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003384-078a208840/F2000_Between_Religious_Xenophobia_Tolerance_and_Dialogue.pdf> s. 6, 7

105 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Morning Session, Oct. 15*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2001/transcripts/morning-session--oct--14/>>

nakloněn, a v rámci své činnosti ve výše uvedených institucích se jedná především o prakticko-etický typ dialogu.

Dalšími účastníky mezináboženského dialogu v rámci Fora 2000 byli Fara Gaye, súfijský mistr ze Senegalu, Zaid Ibrahim, Farish A. Noor a Mohammad Said Al-Touraihi, ale ti se ke svému postoji bohužel vůbec nevyjádřili, takže není možné analyzovat.

3.2.2.6 Shrnutí muslimských postojů

Konference Forum 2000 se zúčastnilo celkem osmnáct muslimských účastníků. Byly zastoupeny obě dvě hlavní větve islámu. Sunnitští učenci měli ve všech čtyřech případech inkluzivistický postoj, někdy i s exkluzivistickými tendencemi. Výjimkou byl Tariq Ramadán, který se ve svých příspěvcích někdy přikláněl až k pluralistickému postoji, ten však už nepatřil k duchovním. Co se týká šíitských učenců, zdůraznila bych jednak příspěvek Mohammeda Aliho, který se také vyjádřil inkluzivisticky, ale jako jediný ze všech muslimských duchovních se vůbec zmiňoval o buddhismu a indických náboženstvích a vyzdvihoval jejich etickou hodnotu. Také další šíitský duchovní Ammar Al-Hakim byl výjimečný svým přístupem se značnými tendencemi k pluralistickému postoji. Co se týká muslimů, kteří nepatřili mezi duchovní, tak se v drtivé většině nijak blíže ke svému postoji nevyjadřovali, i když mnozí z nich jsou velkými propagátory i iniciátory mezináboženského dialogu (např. princ El Hassan bin Talal nebo princ Turki Al-Faisal).

3.2.3 Židovské postoje

Na projektu Mezináboženský dialog v rámci Fora 2000 se od roku 1997 do roku 2011 vystřídal celkem deset zástupců judaismu, z nichž osm zastává funkci rabína, a dva jsou profesori.

3.2.3.1 Východiska judaismu k mezináboženskému dialogu

Ani judaismus nemá žádné jednotné institucionální vedení, židovské obce jsou autonomní a sdružují se podle zaměření. Co se týká východisek, tak židé svými pravidly

života zavazují jen sebe,¹⁰⁶ ale neupírají možnost spásy ostatním lidem, pokud je to v rámci noachické smlouvy.¹⁰⁷ Judaismus také jako národní náboženství nemá žádný větší problém akceptováním jiných náboženských tradic. Dále je významný například dokument Dabru Emet z roku 2000, týkající se vztahu mezi křesťanstvím a judaismem, který podepsalo mnoho rabínů a intelektuálů.

3.2.3.2 Rabíni

Albert Friedlander (1927 - 2004) byl rabínem Westminsterské synagogy v Londýně. Řadil se k progresivnímu reformovanému judaismu a intenzivně se věnoval mezináboženskému dialogu. Zastával funkci viceprezidenta World Union of Progressive Judaism, byl také předsedou Konfederace křesťanů a židů. Svůj postoj na jednom ze zasedání v roce 1998 vyjádřil takto:

„Bez ohledu na to v jaké společnosti žijeme, jak se společnost mění, jak se proměňují, sbližují či oddalují různá náboženství, pokud to uznáme a říkejte tomu klidně zjevení existující ve všech náboženstvích, a pokud si dáme pozor na to, aby si jedno náboženství (to mé i kterékoli jiné) pro sebe nenárokovalo monopol na pravdu, pak z dlouhodobého hlediska kráčíme po stejné cestě.“¹⁰⁸

Ve stejném duchu pak ve svých projevech pokračoval v dalších letech. V roce 1999 řekl: *„Je to pravda, každý (podle toho jaké kdo vyznává náboženství) máme svou cestu, po níž kráčíme, a všechny naše cesty vedou k posvátné hoře.“¹⁰⁹* Jasně deklaruje otevřenost náboženství a odmítá exkluzivitu.¹¹⁰ Postoj tohoto velkého zastávce mezináboženského dialogu se podle těchto jeho vyjádření se kloní spíše

106 Podle Talmudu je pro židy platná mojžíšská smlouva.

107 Jde o smlouvu mezi Bohem a Noemem (Gn 9, 1-17), kterou vztahují na všechny lidi.

108 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Dopolední zasedání 14. října“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/dopoledni-zasedani-14-rijna/>>

109 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Přepis MD 1999“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1999/prepis/>>

110 Tak se vyjádřil také ve svém příspěvku v roce 2000, který nepřednesl na multireligiózním shromáždění, ale v rámci panelu „Výzva procesu globalizace pro světové náboženské tradice“: „Potřebujeme otevřená náboženství a ne jedno, jež je s výjimkou několika svých stoupenců pro všechny uzavřeno. Logika vylučování druhých je falšší našich náboženství. Musíme si uvědomit, že monopol na svatý prostor mezi Bohem a lidstvem neexistuje.“ <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-17-rijna/>

k pluralistickému postoji a vzhledem k jeho aktivní činnosti na poli mezináboženského dialogu jde o typ nejen prakticko-etický, ale i o dialog života.¹¹¹

René-Samuel Sirat (*1930) je velký rabín francouzské konzistoře a prezident stálé rady konference evropských rabínů, významný ortodoxní judaistický teolog. Je aktivní v mezináboženském dialogu¹¹² a v usmiřování izraelsko-arabského konfliktu. Konference se zúčastnil v roce 1997 a ve své přednášce mluvil na téma "Náboženství opírající se o psané slovo zdrojem harmonie". Podle svých slov považuje vzájemnou toleranci mezináboženský dialog za velmi potřebný a vyjádřil se také slovy: „*Miluj bližního svého jako sebe sama, tak zní největší přikázání a to je také jediná možná cesta.*“¹¹³ Z jeho proslovu však bohužel nelze přesně zařadit. Nicméně bohatá mezináboženská aktivita je jak prakticko-etického typu, tak také dialog života.

Meir Lau (*1937) byl vrchní rabín Izraele. Konference se zúčastnil v roce 1998, kdy sice nebyl aktivním účastníkem multireligiózního shromáždění, ale mluvil na čestném vystoupení. Ve svém projevu vyjádřil uznání práva každého člověka na svobodné praktikování jakéhokoliv náboženství. Pokračoval slovy:

*„To je ono právo člověka svobodně sloužit Všemocnému, každý svým vlastním způsobem. Takže i když jde jen o jednu rodinu, ovšem uvnitř globální rodiny, každý má právo na svou víru a přesvědčení, své náboženství, svůj nástroj víry a přesvědčení.“*¹¹⁴

Z těchto jeho výroků lze usuzovat příklon k pluralistickému postoji k dialogu a vzhledem k tomu že se setkává s představiteli ostatních náboženských tradic, jde o typ prakticko-etický.

Karol Sidon (*1942) se konference zúčastnil v roce 2002. Je vrchním zemským a pražským rabínem, ale také dramatik, spisovatel, bývalý chartista a disident. Patří mezi

111 Byl také významným zastáncem lidských práv, v roce 1966 se spolu se svými studenty různých vyznání účastnil například s Martinem Lutherem Kingem pochodu za lidská práva.

112 Je např. účastníkem The Elijah Board of World Religious Leaders patřící pod organizaci Elijah Interfaith Institute nebo mezinárodního projektu Aladdin, kde je předsedou Interfaith Working Group.

113 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Odpolední zasedání 5. září*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/odpoledni-zasedani-5--zari/>>

114 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Čestná vystoupení 14. října*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/cestna-vystoupeni-14-rijna/>>

ortodoxní židy. Podle vlastního vyjádření by se mezináboženskému dialogu pokud možno raději vyhýbal.¹¹⁵ Jeho skeptický přístup k mezináboženskému dialogu byl za celé roky konání Fora 2000 ojedinělý. Ve svém konferenčním příspěvku například zapochyboval o možnosti společného základu křesťanství a islámu, kdy je přirovnal ke dvěma plně naloženým vlakům řítícím se proti sobě na stejné koleji. Dále pokračoval:

„Židé pokládají život a mír za základní hodnoty. Proto judaismus odedávna zná koncept soužití i s příslušníky cizích hodnotových systémů... Kdyby toto minimální pravidlo soužití dokázali reflektovat a dodržovat strojvedoucí a osazenstvo obou zmíněných vlaků, byla by tu jistá naděje, že je zabrzdí, aby se srážka obou souprav alespoň zmírnila. To se však neděje.“¹¹⁶

Z jeho slov se tedy zdá, že jde o částečně inkluzivistický postoj s určitými tendencemi k exkluzivismu. Nicméně vzhledem ke svým dalším aktivitám v rámci mezináboženského dialogu¹¹⁷ není jeho úplným odpůrcem, což dokládá závěrem svého příspěvku, kdy říká, že lidé by se přesto:

„...mohli a měli snažit o vytvoření onoho morálního minima v mezinárodních a mezilidských vztazích i bez vyhlídky, že se to podaří prosadit do politické praxe. Ze zkušenosti víme, že stavět provizorní spojku do budoucnosti možné je a že se později osvědčí. Židé na tom povinně pracují od počátku své národní existence a vážně míněnou nabídku ke konkrétní a strážlivé spolupráci vždycky uvítali.“¹¹⁸

Je tedy především zastáncem dialogu života, kdy upozorňuje, že není nutné tvořit velké koalice, ale s ohledem na druhého se máme pokoušet přimět společnost, aby tváří tvář tomu druhému tyto konkrétní projevy ohleduplnosti měla.

Julia Neuberger (*1950) se konference zúčastnila v roce 2003. Rabínkou se stala v roce 1977, působí v londýnské liberální synagoze. V letech 1997 - 2004 byla výkonnou ředitelkou King's Fund. Ve svém projevu se rabínka nezmiňovala o svých postojích k ostatním náboženským tradicím, ale na velmi konkrétních příkladech

115 viz *Rozhovor s pražským rabinem, Karolem Sidonem*. Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003. s. 92

116 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

117 Zúčastnil se například panelové diskuzi Komise pro mezináboženský dialog při Ekumenické radě církví v ČR na téma Dialog Židů, křesťanů a muslimů - Jak spolu žít v míru?

118 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

uváděla, jak může vzájemná spolupráce vyznavačů různých náboženství pomáhat zlepšovat vztahy ve společnosti. Mimo jiné řekla:

*„Existují ale některé velmi specifické věci, kterých si všechny druhy náboženské víry vysoce cení, a podle mě nejdůležitější z nich je zmírňovat utrpení, útlak a chudobu a úlohou lidí všech našich náboženských vyznání, vyjadřovaných nejrůznějším způsobem, je mírnit utrpení.“*¹¹⁹

Dále také zdůraznila nutnost společné podpory uprchlíků a také by podle ní bylo vhodné zřizovat školy pro děti různého vyznání, aby mohly poznávat nejen své vlastní náboženství, ale i všechna ostatní. Z toho lze usuzovat na velmi vstřícný postoj k mezináboženskému dialogu s hlavním důrazem na dialog života.

Ronald Hoffberg (*1947) se konference Forum 2000 zúčastnil v roce 2004. Je to rabín konzervativní židovské komunity Masorti v České republice, původem z USA. V rámci konference Forum 2000 se nikde přímo nezmiňoval o svém postoji k ostatním náboženským tradicím, nicméně např. podle výroku:

*„Naše chování by měla utvářet morálka a etika té víry, jíž se řídíme v tomto životě, abychom pak na konci dnů všichni byli hodni účasti v Božím světě. To, zda budeme součástí toho budoucího světa, závisí jenom na Boží pravdě. Nikoli na nějakém určitém rituálu, náboženství nebo víře.“*¹²⁰

můžeme usuzovat na inkluzivismus s tendencemi k pluralistickému postoji. V rámci mezináboženského dialogu se účastní také různých konferencí a přednášek (např. na akcích pořádaných Společností křesťanů a židů), jedná se tedy především o prakticko-etický typ mezináboženského dialogu.

Michael Melchior (*1954) se konference účastnil v letech 2005, 2006, 2010 a 2011. Bývalý vrchní rabín Norska, současný rabín ortodoxní synagogy v Jeruzalémě a jeden z předních aktivistů Izraele v oblastech sociální spravedlnosti, lidských práv, židovsko-arabských vztahů, mezináboženského míru, vzdělání a životního prostředí. K mezináboženskému dialogu provozovanému na různých konferencích se v jednom ze svých projevů v roce 2010 vyjádřil velmi kriticky, odmítnul ho jako nesmyslný a to

119 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2003*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2003/transcript/>>

120 Český bratr. *Rozhovor s rabínem Ronaldem Hoffbergem*: [online], 2008 [citováno 2012-10- 21]. URL:<<http://ceskybratr.evangnet.cz/index.php?act=detail&menuid=2&podmenuid=127&idTXT=1345>>

především proto, že nemá žádný vliv na reálný svět.¹²¹ Naopak zdůraznil význam praktického dialogu a jako příklad uvedl (mimo jiné) jednu náboženskou konferenci, kde byla projednávána konkrétní problematiku životního prostředí a každý z účastníků konkrétně řekl, co jeho komunita bude v této věci dělat. Stejným způsobem by podle něj měly být řešeny i další problematiky, například sociální spravedlnost či vzdělávání. Jeho postoj k mezináboženskému dialogu můžeme nelze jednoznačně určit, ale vzhledem k jeho aktivní angažovanosti na tomto poli jde především o prakticko-etický typ, ale i o dialog života.

David Rosen (*1951) byl účastníkem konference v roce 2009 a 2010. Bývalý vrchní rabín Irska a bývalý předseda Mezinárodního židovského výboru pro mezináboženské záležitosti. Je rovněž čestným poradcem Vrchního rabinátu Izraele pro mezináboženské vztahy. Věnuje se především abrahámovskému dialogu, nicméně má vstřícný postoj i k buddhismu a indickým tradicím, v roce 2011 se účastnil např: Hindu-Jewish Leadership Scholars Meeting v Indii. V rámci tématu Náboženství a demokracie se na konferenci v roce 2009 vyjádřil o náboženstvích takto: „*Myslím, že je fěr mluvit o všech náboženstvích jako potvrzujících důstojnost lidské bytosti, a samozřejmě, v rámci našich Abrahámovských tradicích posvátnost lidské bytosti.*“¹²² Zároveň ve svých projevech také často zmiňoval význam partikularismu v rámci universalismu. V rámci tématu Teritorium a náboženství na konferenci v roce 2010 se vyjádřil konkrétně takto: „*Jen univerzalismus, která pochází z našeho partikularismu, je opravdu udržitelný a trvalý.*“ (...) „*Pouze univerzalismus může opravdu vyléčit společnost. Univerzalismus, který vychází z partikularismu.*“¹²³ Z těchto slov, ale i z jeho velké angažovanosti

121 Doslova uvedl: „One more word on the interfaith dialogue which everybody here’s talked very nicely about: it’s a bluff. It doesn’t exist. It exists in a few rooms around the world where the same people come together. What they’re saying is that we all serve the same God, you in your way and I in mine. That is more or less what I learned from these conferences. I think we need to take away this bluff. It’s a bluff; it doesn’t influence the real world.“ http://www.forum2000.cz/files/200003384-078a208840/F2000_Between_Religious_Xenophobia_Tolerance_and_Dialogue.pdf s. 7, 8

122 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference_Report_2009*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< http://www.forum2000.cz/files/200003017-c40bdc4d4f/Forum_2000_Conference_Report_2009> s. 278

123 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Forum_2000_Conference_Report_2010*“. [online], 16. 2. 2011, [citováno 2012-10-21]. URL:< http://www.forum2000.cz/files/200003396-cf6cfd0682/Forum_2000_Conference_Report_2010.pdf> s. 358 a 366

můžeme usuzovat částečně i na pluralistický postoj a prakticko-etický typ mezináboženského dialogu.

3.2.3.3 Ostatní zástupci judaismu

Ernst Ludwig Ehrlich (1921 – 2007) se konference zúčastnil v roce 2004 a řadí se mezi liberální židy. Profesor moderních židovských dějin a literatury na Univerzitě v Bernu, byl také prezidentem židovské organizace B'nai B'rith Europe a členem Výboru křesťanů a Židů v rámci Ústředního výboru německých katolíků. Patří mezi velké zastánce židovsko – křesťanského dialogu. Ve svém projevu zdůraznil, že pro dialog je nutné vzájemné vzdělávání a společného čtení písma:

„Vidím možnost skutečného dialogu mezi Židy, křesťany a muslimy jako čtení svých vlastních zdrojů, což jsme tu dodnes neměli. Myslím, že v tomto nám znalosti mohou pomoci. Znalosti jsou důležité. Židé a křesťané vědí méně o muslimech a islámu, a v případě, že budou studovat zdroje dohromady, mohlo by to skutečně pomoci v pochopení se a vzájemných vztazích.“¹²⁴

Ve svém projevu tedy vyjádřil podporu typu mezináboženského dialogu zvaného „Scriptural Reasoning“, který je praktikován mezi židy, křesťany a muslimy, prostřednictvím společného čtení svých posvátných textů a vzájemných komentářů. V celém projevu však mluvil jen o dialogu abrahámovských náboženství, ale o svém vlastním postoji k dalším tradicím se dále nezmínil, takže jeho postoj nelze úplně vyhodnotit.

Aaron Wolf je profesorem na katedře geografie oregonské univerzity v USA. Vede program managementu a transformace vodních konfliktů, který usnadňuje vyjednávání v mezinárodních povodích po celém světě. Fora 2000 se zúčastnil v roce 2007 a to nejen diskusního panelu, ale i multináboženské meditace v kostele sv. Salvátora. Bohužel však nikdy nehovořil konkrétně k mezináboženskému dialogu, proto jeho postoj nelze vyhodnotit.

124 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Panel 3 IFD 2004“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-3/>>

3.2.3.4 Shrnutí židovských postojů

Konference Forum 2000 se zúčastnilo celkem deset účastníků a bylo to velmi rozmanité zastoupení, od ortodoxních rabínů, přes konzervativní až po reformované a liberální. Byly také zastoupeny všechny postoje k mezináboženskému dialogu. Od ortodoxního rabína Sidona vyjadřujícího inkluzivistický postoj se skeptickým přístupem k mezináboženskému dialogu, přes konzervativního rabína Rona Hoffberga s postojem na pomezí inkluzivismu a pluralismu až po reformního rabína Friedlandera s pluralistickým postojem. Další skeptický přístup k mezináboženskému dialogu vyjádřil kromě rabína Sidona i rabín Melchior, ale v obou případech se jednalo o kritiku různých mezináboženských konferencí, kde se vedou pouze monology, nemají žádnou hloubku opravdového dialogu a hlavně postrádají praktický výsledek.

3.2.4 Buddhistické postoje

Buddhismus jako světové náboženství také oficiálně nikdo nereprezentuje, pouze různé duchovní směry mají své duchovní vůdce. Na Foru 2000 vystoupilo za buddhismus sedm zástupců různých tradic. Nejznámějším zástupcem buddhismu je dalajláma, který však zastupuje pouze jednu z mnoho větví této rozmanité tradice.

3.2.4.1 Východiska buddhismu k mezináboženskému dialogu

Vzhledem k tomu, že buddhismus neklade na první místo učení a věrouku, k osvobození je pro ně podstatnější praxe. Buddha sám odmítal jakékoliv spory o věrouku jako škodlivé. Vzhledem k této povaze buddhismu, jako spíše mystického náboženství, a také v souladu s buddhistickou zásadou nenásilí *ahinsá*, předpokládám především pluralistický přístup a také sdílení náboženské zkušenosti na spirituální úrovni.

3.2.4.2 Buddhističtí mniši

14. dalajláma Tändzin Gjamccho (*1935) je považován za politického a světského vůdce Tibetu (na tuto roli oficiálně rezignoval v roce 2011), především je ale hlavním představitelem tibetské buddhistické školy gelugpa. Poprvé navštívil Československo v roce 1990 na pozvání zakladatele Fora 2000 Václava Havla a vzhledem k tomu, že dalajláma je uznávanou duchovní a morální autoritou, jeho návštěvu můžeme považovat za významný přínos k mezináboženskému dialogu u nás. V roce 1997 se dalajláma

zúčastnil prvního ročníku konference Forum 2000 a to pak navštívil ještě v letech 2000, 2002, 2003, a 2006. V roce 2012 se také stal členem mezinárodního poradního výboru Fora 2000. Ve své první promluvě na multireligiálním setkání v rámci Fora 2000 zdůrazňoval dalajláma především důležitost vzájemné úcty a porozumění mezi různými náboženskými tradicemi. Podstatné je podle něj praktikování lásky, soucítění, schopnosti odpouštět, tolerance, spokojenosti a sebekázně. K tomu pak dodává: „*A tak, když přijmeme toto podstatné, pak nečiníme rozdíl mezi křesťanstvím či islámem, hinduismem, buddhismem či judaismem.*“¹²⁵ Zde můžeme vidět dalajlámův pluralistický postoj k ostatním náboženským tradicím, který vyjadřuje v mnoha dalších výrocích.¹²⁶ Dále pokládá za velmi důležité, aby se každý věřící držel své vlastní tradice, což také zdůrazňuje ve většině svých projevů: „*Všechna náboženství mají stejnou metodu i stejný cíl, stejný druh praxe. Najdou se samozřejmě určité drobné rozdílnosti. A je lépe tyto rozdíly zachovávat, protože to uspokojuje široký okruh lidí.*“¹²⁷ Podobně mluví i ve svém příspěvku v roce 2006: „*Zdá se, že všechny náboženské tradice mluví o stejné pravdě, inspirované různými filosofiemi. Filozoficky existují velké rozdíly, základní rozdíly, ale i přes to nesou všechny stejnou zprávu.*“¹²⁸ Jsou zde uvedeny jenom některé z dalajlámových výroků, které přednesl přímo v rámci mezináboženského dialogu, ale ve stejném duchu se nesly i ostatní projevy.¹²⁹ Co se týká typu dalajlámova dialogu, vzhledem k jeho postavení jde především o eticko-praktický typ. Zároveň můžeme mluvit i o spirituálním typu dialogu, protože se také účastní multireligiálních meditací.

125 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 2000.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2000/prepis/>>

126 např.: „*Máme křesťanství, buddhismus, dále islám a judaismus-zkrátka není zde prostor pro víru v jedinou pravdu a jediné náboženství. Všechna tato náboženství jsou významná, a proto je i koncept několika náboženství pro společnost významný.*“ a dále: „*Proto když se díváme na různé druhy spirituality, vidíme, že všechny skrývají to samé poselství, jako je společně pracovat a učit se jeden od druhého.*“ <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2002/prepis/>

127 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2003.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2003/transcript/>>

128 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2006.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2006/interfaith-meeting/transcripts/>>

129 např. citace z projevu v rámci panelu „*Výzva procesu globalizace pro světové náboženské tradice*“: v roce 2000: „*Když se budeme nezaujatě učit o tradicích druhých, pak uvidíme, že každá tradice má ten samý potenciál.*“ <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-17--rijna/>>

Kóei Kani se konference zúčastnil v roce 1998. Je to představitel japonské buddhistické školy Tendai, ve svém projevu nemluvil konkrétně o mezináboženském dialogu, jenom představil buddhismus jako učení o symbióze. Z některých slov by se však možná dalo usuzovat na tendenci k inkluzivismus, např.: „*Vědomí, že všechny druhy bytí ve vesmíru mají svou buddhistickou povahu, může být také vyjádřeno následujícími slovy: tento svět je ztělesněním Buddhova smíru.*“¹³⁰ Ve svém příspěvku se však věnoval také zkušenosti z mezináboženského dialogu spirituálního typu, kdy zmínil účast na modlitbách za mír konaných v Assisi v roce 1986 podobné setkání organizované jeho japonským buddhistickým hnutím na hoře Uji.¹³¹

Kakuhan Enami se účastnil konferencí v letech 1999, 2002, 2003 a 2004. Je představeným buddhistické školy Tendai a působí jako arciopt kláštera Enrajaku-dži na hoře Hiei v Japonsku. Zástupci této školy patří k významným účastníkům Fora 2000, a v tomto klášteře také od mezináboženských modliteb za mír v Assisi svolaných roku 1986 papežem Janem Pavlem II. každoročně pořádají multireligiózní setkání ve stejném duchu. Sami mniši se naopak často účastní podobných mezináboženských aktivit po celém světě. Ve svém proslovu v roce 2002 zdůraznil zachování úcty k identitě každého náboženství.¹³² Dále v roce 2003 uvedl:

*„Každé náboženství hlásá nauku, která je cestou k dosažení „ducha harmonie“, jenž je základem míru ve světě. (...) Je proto důležité společně se modlit a zároveň na vlastní kůži zakusit úctyhodného ducha různých tradic, který se projevuje v každodenním životě jejich komunit.“*¹³³

Tento postoj k mezináboženskému dialogu můžeme podle jeho výše uvedených slov hodnotit jako pluralistický. Kakuhan Enami ve svém příspěvku nejvíce zmiňoval kladné zkušenosti se spirituálním typem dialogu, kterému se aktivně věnuje.

130 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1998.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1998/prepisy/>>

131 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Dopolední zasedání 14. října*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/dopoledni-zasedani-14-rijna/>>

132 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

133 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2003*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< <http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2003/transcript/>>

Kósen Nishiyama – konference se zúčastnil v roce 2001, je to zen-buddhistický mnich školy Sótó, ale vzhledem k tomu, že jen četl dopis od Dalajlámy a tlumočil jeho pozdravy na multireligiózním shromáždění, není možné jeho postoj analyzovat.

Geshe Tenzin Dhargye (*1968) je mnich a učenec tradičního tibetského buddhismu. Působí jako ředitel Tibetského centra a jako duchovní ředitel Buddhistického centra v Salzburgu. Mezináboženského dialogu se na konferenci Forum 2000 zúčastnil v roce 2011, ale ke svému postoji se nijak nevyjádřil, takže jeho účast nelze vyhodnotit.

3.2.4.3 Ostatní zástupci buddhismu

Soho Machida (*1950) se zúčastnil konference v roce 2006, je to bývalý zen-buddhistický mnich, v současnosti profesor na Fakultě umění a vědy v Hirošimě. Specializuje se na komparativní religionistiku, srovnávání civilizací a bioetiku. Ve svém projevu se sice nezmiňuje konkrétně o mezináboženském dialogu, nicméně byl velmi zajímavý tím, jak důrazně apeloval na odpovědnost světových představitelů za světový mír. Tento buddhista nakonec obrazně přirovnal smrt Ježíše na kříži ke smrti lidí v Hirošimě či při holocaustu a podle něj jen díky těmto obětem máme nyní mír a máme vážně přemýšlet o významu oběti na Golgotě či v Hirošimě.¹³⁴ Vzhledem k tomu, že použil příkladu z jiné náboženské tradice, vyjádřil tak svůj respekt, úctu a vstřícný postoj, nicméně nelze vyhodnotit, jaký konkrétní postoj k mezináboženskému dialogu zastává. Zásadní důraz pak kladl na prakticko-etický význam dialogu a konkrétní výsledky mezináboženských setkání včetně Fora 2000.

Princ Norodom Sirivudh (*1951) je bývalý kambodžský vicepremiér, nevlastní bratr bývalého krále a zakladatel Kambodžského institutu pro spolupráci a mír. Konferenci se zúčastnil v roce 2009 jako panelista a v roce 2010 jako účastník multináboženského setkání v kostel sv. Salvátora. Ve svém příspěvku na panelu Náboženství a demokracie se vyjádřil v tom smyslu, že náboženství může přispět k demokracii a míru dvěma způsoby. Jednak by podle něj mělo náboženství rozšiřovat svoji působnost tam, kde se snaží moc převzít totalita a diktátorství a to je podle něj úloha kostelů, pagod, mešita a dalších. A druhý způsob je právě mezináboženský dialog, který podporuje vzájemné

134 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2006*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2006/interfaith-meeting/transcripts/>>

porozumění. I když se dá říct, že se jedná spíše o geopolitické problémy, existují právě mezináboženská setkání, kde se snaží muslimové, židé, křesťané a buddhisté společně podporovat větší vzájemné pochopení. „*Pokud se politika nemůže pohnout dopředu, musíme použít náboženství a přivést lidi dohromady, protože s Ježíšem, Alláhem, Buddhou a dalšími - si myslím, že všechna náboženství jsou založena na vzájemném míru a lásce.*“¹³⁵ Z těchto jeho slov lze vidět jeho tendence k pluralistickému postoji k mezináboženskému dialogu a vzhledem k jeho veřejné činnosti jde o prakticko-etický typ.

3.2.4.4 Shrnutí buddhistických postojů

Na konferenci Forum 2000 se za patnáct let jejího působení představilo celkem sedm zástupců buddhismu. Pět z nich byli mniši (dva zástupci tibetského buddhismu, dva zástupci japonské školy Tendai a jeden zástupce zenového buddhismu školy Sótó). Zbývající dva zástupce se zařadili mezi sekulární účastníky. Nejvýznamnější osobností byl dalajláma, díky kterému se Forum 2000 výrazně zviditelnilo nejen v České republice, ale i ve světě. Jak bylo uvedeno ve východiscích buddhismu k mezináboženskému dialogu, předpokládala jsem nejvíce pluralistický přístup, což se ve většině případu potvrdilo, i když se daly najít i tendence k inkluzivismu. Většina účastníků se také mezináboženskému dialogu věnuje na všech úrovních, i když v buddhismu se asi nejčastěji objevovala zkušenost ze spirituálního typu dialogu.

3.2.5 Postoje zástupců ostatních indických tradic

Východiska k mezináboženskému dialogu u indických tradic jsou dost problematická, právě kvůli jejich obrovské rozmanitosti. Přestože i u indických tradic jsou známy inkluzivistické přístupy, zde spíše předpokládám pluralistický přístup. Protože není účelem této práce se jimi podrobně zabývat, jako východisko zmíním pouze výrok z Bhagavadgíty: „*Věz, že na konci každé cesty čekám Já, neboť všechny cesty jsou Moje cesty!*“¹³⁶

135 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference Report 2009*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:< http://www.forum2000.cz/files/200003017-c40bdc4d4f/Forum_2000_Conference_Report_2009> s. 283

136 Bhagavadgíta, 4/11

Om Parkash Sharma se zúčastnil v roce 2001. Byl předsedou společenství Week of Prayer for World Peace a bývalý prezident Národní rady hinduistických chrámů. Na multireligiálním shromáždění nepřednesl žádný příspěvek, jenom četl verše z Véd, není proto možné analyzovat jeho postoj.

Karan Singh (*1931) je indický politik a filozof, panelu mezináboženský dialog se osobně zúčastnil v roce 2000, nicméně na Foru 2000 promluvil už v roce 1998 a v roce 1999 zaslal příspěvek. Je třeba si uvědomit, že se jedná především o politika, který veřejně nezastupuje žádnou náboženskou tradici. Co se týká přístupu k mezináboženskému dialogu, ve svém příspěvku v roce 1999 uvedl:

„Hinduismus je silně ve prospěch mezináboženského dialogu, harmonie a porozumění. Není proselytické náboženství a nemá žádný monopol v oblasti duchovního růstu, hinduismus je šťastný, že může spolupracovat s jinými náboženstvími světa, v budování harmonické společnosti pro budoucnost. Mezináboženské hnutí, které nyní začínají růst po celém světě, tak představuje oblast, ve které hinduismus s jeho pluralitním pozadím, může hrát velmi pozitivní roli.“¹³⁷

Následující rok v jednom ze svých dalších příspěvků uvedl:

„Základní bod, který je nutno akceptovat, je, že k Bohu vede spousta cest. „K Bohu se přistupovalo různými způsoby, byl popisován různými slovy a portrétován v různých formách. Tato pluralita cest k Bohu je jedním z nejvíce překvapujících rysů historie lidstva, dobře je vyjádřena ve slavném Vedic dictum - Ekam sad vipraha bahudha vadanti - Pravda je jedna, Moudrý ji nazývá mnoha jmény.“¹³⁸ „Věříme, že i když existuje jediné božstvo ovládající vesmír, které představuje toto náboženství, může se projevovat různými formami.“¹³⁹

Jeho postoj můžeme tedy označit za pluralistický. Jako laik se jinak ve svých příspěvcích zmiňoval především o prakticko-etickém typu mezináboženského dialogu, důrazně upozornil např. na deklaraci vytvořenou po Světovém mírovém summitu OSN v roce 2000 s názvem „Příspěvek k celosvětovému míru“, která předkládá hlavní výzvy

137 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Special Session, Oct. 11“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/1999/transcripts/special-session--oct--11/>>

138 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Dopolední zasedání 17. října“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-17--rijna/>>

139 Oficiální webové stránky Forum 2000. „Přepis MD 2000.“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2000/prepis/>>

náboženským a duchovním vůdcům v kontextu rychle se rozvíjející globální společnosti.¹⁴⁰

Satish Kumar (*1936) byl účastníkem v roce 2010. Je džinistický mnich, který veřejně vystupuje za svou tradici, nyní je také redaktor a spisovatel, věnující se především ekologii. V rámci panelu Teritorium a náboženství odmítl Satish Kumar obecně přijímanou definici identity, kterou označil za omezující a zdůraznil důležitost universalismu: „*Nemůžeme řešit teritoriální ani politické problémy držení se našich omezených identit. Povznesme se nad ně, přesáhneme je a pak uvidíme ve světě mír.*“¹⁴¹ Z jeho příspěvku můžeme předpokládat pluralistický postoj k mezináboženskému dialogu, což také dokládá jeho další výrok: „*Věřím ve svobodu náboženství a náboženské praxe. Kdekoliv jste, praktikujte své náboženství. Ctím lidi, kteří cítí svou identitu vztahující se ke konkrétní tradici. Nemám s tím žádný problém.*“¹⁴² Svou účastí na této konferenci a také svým aktivním veřejným vystupováním, kde vyjadřuje nezbytnost ekologických a duchovních hodnot lze jeho postoj zařadit nejen do prakticko-etického typu, ale také do dialogu života.

3.2.5.1 Shrnutí postojů zástupců indických tradic

Jak už bylo výše řečeno, mezináboženského dialogu v rámci Fora 2000 se za celých patnáct let zúčastnili pouze tři zástupci indických náboženství. První z nich, zástupce rady hinduistických chrámů z Velké Británie, pouze recitoval védské texty. Dalším účastníkem byl indický politik a filozof Karan Singh, který se však účastnil jako sekulární osoba a o náboženství mluvil spíše z pozice politika. Také další účastník Satish Kumar byl přítomen jako spisovatel a publicista, i když také zmínil své zkušenosti z mnišského života. Oba dva vyjádřili jasný pluralistický postoj k ostatním náboženským tradicím i k mezináboženskému dialogu. Je však otázkou, proč se za tak dlouhou dobu konání Fora 2000 nezúčastnil větší počet zástupců indických tradic.

140 Karan Singh se zúčastnil Fora 2000 už v roce 1998, kde však nebyl účastníkem mezináboženského dialogu, ale diskutoval v panelu věnujícímu se globalizace. Také zde zdůrazňoval význam mezináboženského dialogu a projevil pluralistický postoj.

141 Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000_Territory_and_Religion*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003388-18c0a19ba6/F2000_Territory_and_Religion.pdf> s. 9

142 Tamtéž, s. 10

Závěr

Tato práce si kladla za cíl vypracovat přehled postojů různých náboženských tradic k mezináboženskému dialogu na konferenci Forum 2000, jejich typologické zařazení a kritické zhodnocení. Na závěr lze tedy říci, že mezináboženského dialogu se zúčastnili zástupci všech pěti největších světových náboženství. Největší zastoupení měli křesťané, následovali muslimové, židé, buddhisté a nejméně bylo zástupců indických tradic. Dílčí předpoklady jednotlivých kapitol se z větší části potvrdily.

Dále se potvrdilo, že typologie náboženského dialogu slouží spíše jako teoretická východiska, protože žádný z postojů na Foru 2000 podle mého názoru nebyl zastoupen v čisté podobě, spíše se jednalo o větší či menší tendence k těmto postojům. Rozbor příspěvků na Foru 2000 také komplikoval fakt, že účastníci hovořili přímo k tématům panelů (lidská práva, demokracie, média apod.). Svůj vlastní postoj tak přímo k mezináboženskému dialogu většinou nevyjádřili, proto je nebylo možné v mnoha případech zařadit. Dle mého názoru je také možné, že někteří hovořili takovým diplomatickým způsobem, jaký se očekává od účastníků takové konference, proto jejich skutečný postoj podle jejich příspěvků nelze vždy jasně zařadit. Z jednotlivých vystoupení bylo také v mnoha případech patrné, že se účastníci osobně znají, což občas vzbuzovalo otázku, zda se nejedná spíše o setkání „profesionálů“ na mezináboženský dialog.

Šlo tedy na konferenci Forum 2000 o skutečný mezináboženský dialog? Podle toho, jak je v první kapitole definován dialog, tak ve většině případů tomu tak není. Jednalo se spíše o monology, velké množství myšlenek, postojů a názorů předkládaných nezávisle na sobě. Nicméně mnoho těchto myšlenek bylo důležitých a některé debaty byly opravdu zajímavé. Proto si osobně myslím, že i takové konference mají svůj význam. Ne všechny debaty a fóra musí vést nutně ke konkrétním výsledkům (i když by to pochopitelně bylo lepší). Mohou totiž pomoci alespoň v budování základního porozumění, které dosud není v naší společnosti vůbec samozřejmé, a které může představovat další krok na dlouhé cestě, která by mohla vést ke konkrétnějším cílům a výsledkům.

Literatura

I. Primární literatura:

Korán. Přel. Ivan Hrbek. Brno: Nakladatelství LEVNÉ KNIHY, a.s., 2010. 802 s. ISBN 978-80-7309-992-3.

Bible. Český ekumenický překlad. 7. přepracované vydání. V tomto nakladatelství 5. Praha: Česká biblická společnost, 1996. 1304 s. ISBN 80-85810-11-5.

II. Sekundární literatura:

A: Monografie

Floss, K., Hošek, P., Štampach, I. O., Vojtíšek, Z.: *Cesty k porozumění jinému. Teologie, religionistika a mezináboženský dialog v pojetí Wilfreda Cantwella Smithe*. Praha: Dingir, 2008. 166 s. ISBN 978-80-86779-08-9.

Halík, Tomáš. *Prolínání světů: Ze života světových náboženství*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. 279 s. ISBN 80-7106-834-9.

Hošek, Pavel: *Na cestě k dialogu. Křesťanská víra v pluralitě náboženství*. Praha: Návrat domů. 2005. 204 s. ISBN 80-7255-126-4.

Kropáček, Luboš. *Duchovní cesty islámu*. Praha: 4. vydání. Vyšehrad, 2006. 296 s. ISBN 80-7021-821-5

Küng, Hans. *Světový étos: Projekt*. Překlad Břetislav Horyna a Karel Floss. Zlín: Archa, 1992. 151 s. ISBN 80-900249-4-7.

Küng, Hans. *Světový étos pro politiku a hospodářství*. Překlad Břetislav a Karel Floss. Praha: Vyšehrad, 2000. 368 s. ISBN 80-7021-372-2.

Küng, Hans, Kuschel, Karl-Josef. *Prohlášení ke světovému étosu: Deklarace Parlamentu světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 90 s. ISBN 80-85959-31-3.

Küng, Hans. *Po stopách světových náboženství*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultur, 2006. 306 s. ISBN 80-7325-059-4

Giandomenico, Picco; A. Kamal, Abdoulmagd (eds). *Mosty do budoucnosti: Dialog mezi civilizacemi*. Přeložil Václav Frei. Brno: Doplněk, 2005. 176 s. ISBN 80-7239-147-7.

Štampach, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu: Kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. Praha: Portál, 1998. 205 s. ISBN 80-7178-168-1.

Štampach, Odilo Ivan. *Na nových stezkách ducha: Přehled a analýza současné religiozity*. Praha: Vyšehrad, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7429-060-2.

Vojtíšek, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice: Náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. 462 s. ISBN 80-7178-798-1.

B: Články v seriálových publikacích

Spořádně odřenu kůží. Rozhovor s Tomášem Halíkem. (Pavel Hošek). Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003. ISSN 1212-1371

Ivan Štampach. „Mezináboženské vztahy.“ Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003. ISSN 1212-1371

Pavel Hošek. „Hans Küng a dialog náboženství.“ Dingir. 6 ročník. Číslo 3/2003. ISSN 1212-1371, s. 89-93.

Rozhovor s pražským rabínem, Karolem Sidonem. Připravila Martina Dvořáková. Dingir. 6. ročník. Číslo 3/2003. ISSN 1212-1371, s. 92.

Rozhovor s Dominikem Dukou OP. Připravil Norbert Milan Badal. Katolický týdeník 2002/2. ISSN 0862-5557

C: Články na Internetu

Magazín ChristNet.cz. Michal Semín: „*Je třeba dalšího "Assisi"?*“ [online], 21. 1. 2002. [citováno 2012-11-25].

URL:<<http://www.christnet.cz/magazin/clanek.asp?clanek=1154>>

Ambon - pravoslavný weblog. „*Ještě na okraj ukrajinského problému a všepřavoslavného setkání ve Fanaru.*“ [online] 24. 10. 2008. [citováno 2012-11-23]

URL:<<http://www.ambon.or.cz/ambon.pl?to=515&type=arch>>

Hlas Pravoslavi 6/2001. „*Zápis ze zasedání Eparchiálního shromáždění dne 28. 5. 2001 v Praze.*“ [online], [citováno 2012-11-23]

URL:<<http://www.hlas.pravoslavi.cz/html/2001-06/index.html>>

Naše rodina. Jana Šilerová: „*Mosty přes globální propasti.*“ [online] [citováno 2012-11-19] URL:<<http://www.rodinaonline.cz/archiv/2002/35/mosty.htm>>

Oficiální webové stránky Miloslava kardinála Vlka. „*Bilanční rozhovor - 2. část.*“ [online], 5.1.2010 [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=397>>

Oficiální webové stránky Miloslava kardinála Vlka. „*Rozhovor pro MF Dnes.*“ [online], 3.7. 2008 [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://www.kardinal.cz/index.php?cmd=article&articleID=259>>

Unification Church (Moonies) In Their Own Words. „*Jakarta Declaration - Unification News 1/2002.*“ [online], [citováno 2012-10-21].

URL:<http://www.tparents.org/UNews/Unws0201/kauf_muslim_declaration.htm>

The New Nadeem Azam Website. „*Conversation with Dr Mustafa Ceric, spiritual leader of Bosnian Muslims.*“ [online], [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://www.angelfire.com/hi/nazam/Aceric.html>>

Václav Hořejší: „*Muslimové a křesťané všech zemí, spojte se!*“ [online], 2008 [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/vaclav-horejsi.php?itemid=4976>>

Golnaz Esfandiari: „*Baha'is Face Continuing Harassment In Iran.*“ [online], 6. 12. 2004 [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://wwrn.org/articles/6655/?&place=iran>>

Český bratr. „*Rozhovor s rabínem Ronaldem Hoffbergem*“. [online], 2008 [citováno 2012-10-21].

URL:<<http://ceskybratr.evangnet.cz/index.php?act=detail&menuid=2&podmenuid=127&idTXT=1345>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/o-nas/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „Úvodní zasedání.“ [online], [citováno 2012-09-20]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/uvodni-zasedani/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „Pražská deklarace 1.“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2001/prepisy/prazska-deklarace-1>>

Oficiální stránky Fora 2000. „Druhá pražská deklarace.“ [online], 30. 10. 2007 [citováno 2012-11-26] URL:<http://www.forum2000.cz/files/200001366-63325642d7/Druha_prazska_deklarace.pdf>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1997.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1997/prepis/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Dopolední zasedání 5. září*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/dopoledni-zasedani-5--rijna/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Odpolední zasedání 5. září*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1997/prepisy1/odpoledni-zasedani-5--zari/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1998.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1998/prepisy/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Odpolední zasedání 13. října*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/odpoledni-zasedani-13-rijna/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Dopolední zasedání 14. října*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/dopoledni-zasedani-14-rijna/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Čestná vystoupení 14. října*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/1998/prepisy/cestna-vystoupeni-14-rijna/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 1999.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/1999/prepis/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Special Session, Oct. 11.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/1999/transcripts/special-session--oct--11/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Přepis MD 2000.*“ [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/mezinabozensky-dialog/2000/prepis/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Dopolední zasedání 17. října*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/cz/projekty/konference-forum-2000/2000/prepisy/dopoledni-zasedani-17--rijna/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2001*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2001/transcript/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Morning Session, Oct. 15*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2001/transcripts/morning-session--oct--14/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2002*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2002/transcript/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2003*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2003/transcript/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 1 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-1/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 2 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-2/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Panel 3 IFD 2004*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2004/transcripts/panel-3/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Transcript IFD 2006*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/interfaith-dialogue/2006/interfaith-meeting/transcripts/>>

Oficiální webové stránky Fora 2000. „*Panel 1 Handling the Global Variety of Cultures, Ideologies and Religions*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2006/transcripts/panel-1/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Interfaith Dialogue 1: Changing Relation Between Religion and Politics*“. [online], [citováno 2012-10-21]. URL:<<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2007/transcripts/interfaith-dialogue-1--changing-relation-between-religion-and-politics/>>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference_Report.pdf*“ [online], 24.9.2009, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200002816-eece4ede43/Conference_Report.pdf>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Conference_Report_2009*“. [online], 30. 8. 2010, [citováno 2012-10-21]. URL:< http://www.forum2000.cz/files/200003017-c40bdc4d4f/Forum_2000_Conference_Report_2009>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*Forum_2000_Conference_Report_2010*“. [online], 16. 2. 2011 [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003396-cf6cfd0682/Forum_2000_Conference_Report_2010.pdf>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000_Territory_and_Religion*“. [online], 18. 1. 2011, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003388-18c0a19ba6/F2000_Territory_and_Religion.pdf>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000_Religion, Globalization, and Secularization*“ [online], 6.1.2011, [citováno 2012-10-19]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003381-2fc2330bdc/F2000_Religion_Globalization_and_Secularization.pdf>

Oficiální webové stránky Forum 2000. „*F2000_Between Religious Xenophobia, Tolerance and Dialogue*“. [online], 10. 1. 2011, [citováno 2012-10-21]. URL:<http://www.forum2000.cz/files/200003384-078a208840/F2000_Between_Religious_Xenophobia__Tolerance_and_Dialogue.pdf>

Použité webové stránky

<http://www.forum2000.cz/>

<http://www.christnet.cz/>

<http://www.ambon.or.cz/>

<http://www.hlas.pravoslavi.cz/>

<http://www.rodinaonline.cz/>

<http://www.kardinal.cz/>

<http://www.tparents.org/>

<http://www.angelfire.com/hi/nazam/>

<http://blog.aktualne.centrum.cz/blogy/vaclav-horejsi.php>

<http://wwrn.org/>

<http://ceskybratr.evangnet.cz/>

<http://www.elijah-interfaith.org/>

www.santegidio.org/

Seznam příloh

1. Seznam všech účastníků mezináboženského dialogu na Foru 2000

2. Fotografie z multireligiózního setkání v Katedrále Sv. Víta v roce 1999 a z panelu Náboženství, etika a právo v roce 2011

<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2000/photogallery/gallery/conference-2000/image/photo-14/>

<http://www.forum2000.cz/en/projects/forum-2000-conferences/2011/photogallery/gallery/tuesday--october-11--2011--zofin-palace/image/02-ob-tue-0982-jpg/>

3. První pražská deklarace

4. Druhá pražská deklarace

Příloha č. 1

Seznam delegátů na Projektu Mezináboženský dialog na konferenci Forum 2000

1997

Albert Friedlander, Tomáš Halík, Jonas Jonson, Hilde Kieboom, Mohammed Amine Smaili, Miloslav Vlk, Dalajlama

1998

Albert Friedlander, Tomáš Halík, Jonas Jonson, Mohammed Amine Smaili, Miloslav Vlk, Fawzy Fadel El Zefzaf, Kóei Kani, Václav Malý, Meir Lau

1999

Albert Friedlander, Tomáš Halík, Kakuhan Enami, Abbas Mohajerani, Jaroslav Škavarda, Jaroslav Šuvarský, Bartoloměj I., Yousif al-Khoei, Karan Singh

2000

Albert Friedlander, Tomáš Halík, Miloslav Vlk, Joseph Ganda, Karan Singh, Dalajlama, Abbas Mohajerani, Yousif al-Khoei

2001

Albert Friedlander, Tomáš Halík, Jaroslav Škavarda, Simeon Jakovljevič, Jana Šilerová, Abbas Mohajerani, Kósen Nishiyama, Om Parkash Sharma, Dalajlama, Václav Havel

Rok 2002 - Role a zodpovědnost náboženství v dnešním světě

Václav Havel, Dalajlama, Mohammed Mohammed Ali, Kakuhan Enami, Efraim Karol Sidon, Hans Ucko, Tomáš Halík

Rok 2003 - Role a zodpovědnost náboženství v dnešním světě

Václav Havel, El Hassan bin Talal, Mustafa Cerić, Dalajlama, Kakuhan Enami, Tomáš Halík, Jana Šilerová, Julia Neuberger

Rok 2004 - Občanská společnost v globalizaci

1) Náboženství a politika

Moderátor: Tomáš Halík

Józef Zyciński, Tariq Ramadan, Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz, Mohamed Abbas, Ernst Ludwig Ehrlich

2) Místo náboženství v sekulární společnosti

Moderátor: Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz

Ron Hoffberg, Józef Zyciński, Tariq Ramadan, Tomáš Halík, Colin Fletcher, Ernst Ludwig Ehrlich, Kakuhan Enami

3) Islám a Západ

Moderátor: Joyce Davis

Tariq Ramadan, Mohamed Abbas, Józef Zyciński, Colin Fletcher, Hanna-Barbara Gerl-Falkovitz, Ron Hoffberg

Rok 2005 – Naše globální soužití: Výzvy a naděje pro 21. století

projekt Mezináboženský dialog se nekonal

Rok 2006 - Dilemata globálního soužití

Rizika globalizace – nabízí náboženství řešení nebo je součástí problému?

Moderátor: Joyce Davis

Tomáš Halík, Michel Dubost, James Zogby, Vartan Gregorian, Dalajlama, Soho Machida, Kanan Makiya, Michael Melchior, Zaid Ibrahim

Rok 2007 - Svoboda a odpovědnost

Panel 1 - Proměny ve vztahu náboženství a politiky

Moderátor: Vartan Gregorian

Tomáš Halík, James Zogby, Azhar Hussain, Mohamed Bashar Arafat, Aaron Wolf, Kishore Mahbubani, Farish A. Noor

Panel 2 - Trendy a změny na současné religiózní scéně

Moderátor: Doris Donnelly

Shirin Ebadi, David Martin, Shlomo Avineri, Mohamad Bashar Arafat, Tomáš Halík

Rok 2008 - Otevřenost a fundamentalismus v 21. století

Kořeny náboženského extremismu

Moderátor: Doris Donnelly

Tomáš Halík, Ammar Al-Hakim, Turki Al-Faisal, Gabriel Nissim, Charles Levesque,
Ashis Nandy

Rok 2009 - Demokracie a svoboda v multipolárním světě

Moderátor: William Cook

Michael Novak, David Rosen, Norodom Sirivudh, Tomáš Halík, Mohammad Said Al-Touraihi

Rok 2010 - Svět, ve kterém chceme žít

Mezi náboženskou xenofobií, tolerancí a dialogem

Moderátor: Surendra Munshi

Michael Melchior, Joseph Maïla, Hasan Abu Nimah, José Casanova, Grace Davie

Náboženství a zahraniční politika

Moderátor: Pierre Lévy

Jiří Schneider, Joseph Maïla, Michael Melchior, William Cook

Vztah teritoria a náboženství

Moderátor: Vartan Gregorian

David Rosen, Shirin Ebadi, Satish Kumar, Fyodor Lukyanov, Hasan Abu Nimah

Náboženství, globalizace a sekularizace

Moderátor: Doris Donnelly

José Casanova, Gilles Kepel, Tomáš Halík, Grace Davie

Náboženství jako element demokratické změny?

Moderátor: Anna Teresa Arco

Gilles Kepel, José Luis García Paneque, Shirin Ebadi, Tomáš Halík

2011 - Demokracie a právní stát

Náboženské právo a lidská práva

Moderátor: El Hassan bin Talal

Michael Melchior, Václav Malý, Geshe Tenzin Dhargye, Shahira Amin

Náboženství, etika a právo

Moderátor: Jiří Pehe

Vartan Gregorian, Günter Virt, Mark L. Movsesian, Tomáš Halík, William Cook

Příloha č. 2

Multireligiózní setkání v Katedrále Sv. Víta v roce 2000

zleva - Tomáš Halík, biskup Miroslav Vlk, Karan Singh, arcibiskup Joseph Ganda, rabín Albert Friedlander, šejk Abbas Moherajni, projev má dalajláma

Forum 2000 – panel Náboženství, etika a právo – rok 2011

William Cook, Gunter Virt, Tomáš Halík, Jiří Pehe, Mark L. Movsesian, Vartan Gregorian

Příloha č. 3

Pražská deklarace 1

Přijata na 5. konferenci FORUM 2000, Praha, Česká republika, 17.října 2001

1. ÚVOD

Potřeba duchovní, morální a politické globalizace

Globalizace jako proces i jako stav světa je jedním z nejpříznačnějších rysů civilizačního vývoje na přelomu třetího tisíciletí. Její mocná a všudypřítomná dynamika jistě lidstvu přinesla řadu blahodárných vymožeností, zároveň je však mnohými vnímána jako hrozba téměř ve všech oblastech lidského konání. Příslib univerzální prosperity a blahobytu, stojící v jádru moderního věku, se ukázal jako iluze. Velká část světové populace má zkušenost hluboké ekonomické nerovnosti, psychologicky či kulturně se ocitá na okraji společnosti své vlasti, a přes historicky nevídaný rozmach politických institucí ztrácí kontrolu nad vlastním osudem. Biliony každodenně obchodovaných dolarů, široce dostupná lékařská péče ani tři desetiletí zvýšené pozornosti věnované ekologickým aspektům rozvoje neuchránily většinu lidstva před nárůstem rozmanitých forem strádání včetně chudoby, nemocí a zhoršování životního prostředí. Čím je ekonomická a technologická globalizace lidstva dominantnější, tím obtížnější je kontrolovat ji prostředky demokratické politiky. A to je velice znepokojivé. Lidstvu chybí odvaha a vůle ke spolupráci, a vynořují se otázky duchovního základu a morálního ospravedlnění globalizace, která vedle zjevných kladů přináší na jedné straně nebezpečí unifikace kultury, ochuzení světa o jeho pestrost, na druhé straně riziko konfrontace kultur, které si nebudou schopny vzájemně rozumět. Ohroženo je tak pokojné soužití národů i samo přežití lidstva.

Pražský pohled

Po pět podzimů se na Pražském hradě scházeli lidé, které přes všechnu různost spojovala touha společně hledat a nacházet odpovědi na tyto otázky. Byly mezi nimi význačné světové osobnosti - laureáti Nobelovy ceny, prominentní politici, vlivní intelektuálové a akademici, umělci a spisovatelé i představitelé různých světových náboženství a duchovních proudů. Konference nazvané FORUM 2000 se snažily probádat méně zjevné, často rozporné a pokud možno hlubší rozměry celosvětového vývoje. Věříme, že se v tomto smyslu v Praze formuje pokus o relevantní odpovědný postoj ke globalizaci, postoj vyznačující se důrazem na duchovní, kulturní a náboženské hodnoty. Pražský pohled se současně inspiroval i kritickým duchem a intelektuální tradicí Prahy, onoho místa na křižovatce evropských dějin, odkud mnohokrát v minulosti vycházely reformní myšlenky a duchovní podněty. Cyklus konferencí FORUM 2000 se právě dovršil. Jeho účastníci by rádi nabídli výsledky těchto diskuzí všem, kdo mají největší odpovědnost za osudy národů a za stav veřejného mínění, a obracejí se proto zvláště naléhavě k politikům a k náboženským vůdcům. Obracejí se ale i k vědcům a k podnikatelům, k tvůrcům umění i k pracovníkům médií, a především k mladým lidem na celém světě. Vyzýváme všechny lidi, jimž není lhostejný osud světa, aby zodpovědně přemýšleli o problémech, které se pokoušíme vyjádřit v této Pražské deklaraci.

2. HLAVNÍ ÚKOLY

Konference FORUM 2000 pořádané v letech 1997-2001 poukázaly na řadu závažných problémů tohoto světa na prahu nového tisíciletí. Většina jich se vztahovala alespoň k jednomu z okruhů, které naznačují i možné cíle pokusů o změnu:

Etické minimum

Rozsah a rozmanitost forem, v nichž se vyskytlo násilí ve dvacátém století, je třeba mít neustále na paměti i ve století jedenadvacátém. Je užitečné vyjádřit a nezbytné respektovat globální etické minimum reprezentující základní mravní principy lidstva. Patří k nim příkaz humánního zacházení s každou lidskou bytostí a zlaté pravidlo platné mezi jednotlivci i mezi lidskými společenstvími: „Co chceš, aby ti činili druzí, čiň ty jim, co nechceš, aby ti druzí činili, toho se vystříhej.“ Bdělé etické vědomí by mělo napomoci zmírnit nesmírné lidské utrpení, zastavit ničení životního prostředí a omezit dramatický zánik rostlinných a živočišných druhů i mizení lidských kultur. Světové zdroje jsou využívány velmi nerovně a nepřiměřeně. Jednou z největších zkoušek dneška je proto otázka, jak převést potenciální zdroje z výroby zbraní a drog, z nadměrného luxusu, a materiální spotřeby do úsilí zmírňovat chudobu a hlad, léčit nemoci, zabraňovat násilným konfliktům, řešit problémy spojené s globálním oteplováním a s přírodními katastrofami.

Globální demokracie

Bohatost života na Zemi se projevuje mimo jiné i v nepřeborném množství způsobů, jakými si lidé organizují své záležitosti. Je velmi důležité chránit pluralitu podob správy věcí veřejných a občanské účasti na ní. Avšak určité univerzální normy - snad nejlépe vystižené v koncepci lidských práv - je třeba jasně hájit a získávat pro ně co nejširší světovou podporu. Každá lidská společnost a vláda je jistě nedokonalá, avšak je třeba vyjádřit zřetelná měřítka pro to, jak odlišit demokratické instituce, dobré vlády a otevřené společnosti od těch forem vlády, které poškozují lidskou důstojnost, diskriminují menšiny a nerespektují vládu zákona. Úkol globální demokracie spočívá v tom, hledat takové instituce a mechanismy, které budou současně chránit hodnoty společné celému světu i lokální rozdílnosti.

Politická funkce globální ekonomiky

Globální kapitalismus je zdrojem jak rostoucího bohatství, tak rostoucího napětí ve světě. Je nemožné dlouhodobě zachovat legitimitu globálních trhů, pokud přinášejí výrazný prospěch pouze pětině obyvatelstva planety Země, a to za cenu využívání přírodních a lidských zdrojů zbývajících čtyř pětin. Soutěž bez pravidel a neomezená kapitálová mobilita v konečném účinku ohrožují jednotlivce a společnosti. Představují vedle totalitárních a příkazových ekonomik opačný extrém. Hlavní úkoly globální ekonomiky do budoucna, totiž podpora efektivity a rozvoje při zajištěné ochraně životního prostředí a těch, kteří v globální soutěži dosud ztrácejí - nejsou čistě ekonomickými problémy, nýbrž musí být řešeny i v rámci politických a společenských institucí. Snahu o efektivitu hospodářských politik je třeba doplnit politickou prozíravostí a morální odpovědností.

Místní identita, sociální kapitál a lidský rozvoj

Ideální ekonomikou budoucího světa není přísně regulovaná ekonomika, nýbrž ekonomika, která povzbuzuje a upevňuje pozitivní podoby místní nebo regionální identity, zhodnocuje sociální kapitál a rozvíjí individuální lidské schopnosti a možnosti. Světová ekonomika se nikdy nesmí zcela vymknout lidské kontrole, a proto je nezbytné její možné destruktivní účinky vyvažovat udržitelným místním rozvojem. Neustále musíme hledat rovnováhu mezi kapitálovými investicemi a investicemi do vzdělání, mezi omezeným užitkem z komparativní výhody a podporou občanské společnosti a mezi rolí státu a rozvojem soukromých aktivit.

3. CO PĚSTOVAT

V průběhu cyklu FORUM 2000 se jeho účastníci snažili vyjádřit hodnoty společné všem světovým náboženstvím, kulturám a společenstvím, hodnoty, které by se mohly stát jádrem

planetárního etického kodexu, společným duchovním základem lidstva. Není možné se smířit se stavem, kdy silami formujícími jednotlivé národní společnosti jsou nekontrolovaný ekonomický rozvoj a partikulární politické okolnosti. Je třeba více pečovat o skutečný zdroj hodnot, o duchovní základy civilizace, hledat a hájit společný etický kodex, usilovat o univerzální shodu v pojetí lidských práv – a teprve na tomto základu vytvářet a kultivovat politické instituce a rovněž jimi se snažit ovlivnit proces ekonomické a technologické globalizace.

Článek 1

Solidarita, rovnost a spoluúčast

Současné nerovnoměrné využívání zdrojů a ekonomických výhod vyžaduje celosvětový systém solidarity, který by ochraňoval základní práva těch, kdo se nemohou plnohodnotně účastnit mezinárodní soutěže, natož v ní pak úspěšně konkurovat. Právo každého člověka na spravedlivé a rovnocenné lidské zacházení a právo lidí na spoluúčast v rozhodování o záležitostech, které na ně mají vliv, by měly patřit mezi základní kameny globální civilizace v 21. století. To se zvláště týká postavení žen, v neposlední řadě těch, které jsou obětmi zneužívání ve vlastních rodinách a domácího násilí.

Článek 2

Tolerance, pochopení a ochrana rozdílnosti

Rozmanitost globální civilizace patří mezi její největší bohatství. Představuje rezervoár zkušeností, znalostí a alternativ. Ochrana odlišných forem správy věcí veřejných a kulturního vyjádření, jakož i odlišné náboženské víry a životního stylu - jednotlivců, skupin a společností, zvláště slabých a menšinových – jsou proto pro budoucí globální společnost naprosto nezbytná. Právo být jiný by mělo platit všude tam, kde toto právo neotvírá cestu k netoleranci či porušování jiných lidských práv.

Článek 3

Respekt a zodpovědnost

Veškerý život na naší planetě včetně lidské existence je zakotven ve vyšším řádu, přesahujícím naše životy. Měli bychom to respektovat jako jednotlivci, společnosti i národy a jednat podle toho jako odpovědní správci, přemáhat pokušení k osobnímu i skupinovému sobectví. Respekt k člověku, ke každé lidské bytosti, k lidskému životu ve všech jeho etapách a formách a zodpovědnost za životní prostředí a za budoucí generace jsou klíčovými předpoklady trvalé udržitelnosti, kontinuity a humánnosti globální civilizace.

4. CO ZMĚNIT

Výše deklarované hodnoty nejsou v žádném případě pro lidstvo něčím zcela novým. Mnohé z nich jsou ostatně, jakkoliv nedostatečně, již zmiňovány ve významných mnohostranných úmluvách, v různých slavnostních dokumentech i v mezinárodním právu. Potíž je v tom, že nejsou účinně podpořeny adekvátními a fungujícími institucemi. Mezi cíle FORA 2000 od počátku patřila snaha definovat institucionální rámec, který by umožnil přeměnit tyto hodnoty v praktické nástroje, překonat jejich případné vnitřní konflikty a stanovit globální priority.

Článek 4

Spojené národy

Největší a nejrepresentativnější ze všech světových institucí stále zaostává za skutečným stavem dnešního světa. Hlasování v Radě bezpečnosti stále odráží spíše rozdělení moci v polovině minulého století než současnou potřebu účinného globálního dialogu, všeobecné

spoluúčasti, nové energie a nového étosu. Reforma OSN by měla mimo jiné směřovat k vytvoření odpovědného orgánu OSN, který by se věcně zabýval planetární krizí životního prostředí. OSN nového tisíciletí musí být pružnější a účinnější, její akce rychlejší a adekvátnější. Jen tak může být její autorita posílena.

Článek 5

Mezinárodní právo

Ačkoliv bylo podepsáno a ratifikováno mnoho celosvětových dohod, jen několik jich bylo skutečně naplněno. Mezinárodní právo musí projít reformou, aby překonalo svou nestabilní, rozpornou a nezávaznou povahu a aby zajistilo účinný, průhledný a rovnoprávný mechanismus vynucování práva. Pouze tehdy však mohou globální hodnoty převládnout nad partikulárními zájmy a krátkodobými ohledy.

Článek 6

Bretton-woodské instituce

Mezinárodní měnový fond, Světová banka a nedávno i Světová obchodní organizace jsou často předmětem kritiky, odmítání i dramatických protestů. Tyto instituce mají značný potenciál pro pomoc v rozvoji těch nepotřebnějších, pro spolupráci na vytváření celosvětových ekonomických, ale i zákonných a etických norem, jakož i pro jejich vymáhání. Aby tento potenciál mohly realizovat, musí se ovšem nejprve více otevřít, být transparentnější a odpovědnější v celé šíři záběru svého působení a zcela v souladu s velkou mocí a vlivem, jimiž disponují. Apelujeme proto na vlády, aby v tomto směru na on instituce vyvíjely tlak, avšak žádáme též věcnější postoj médií, konstruktivnější a především neagresivní podněty kritiků a demonstrantů a větší angažovanost a tvořivost diplomatů a ekonomů.

Článek 7

Světová náboženství a církve

Mezináboženská setkání, která neodmyslitelně patří ke konferencím FORUM 2000, prokázala, že představitelé církví a náboženství jsou schopni hledat a ocenit to, co je spojuje výše, než to, co je rozděluje. Náboženství mají olbřímí potenciál pro budoucnost lidstva; mohou hrát významnou roli v usmiřování rozdílných kultur, v šíření univerzální etiky a společně pracovat na vytváření morálního klimatu v globalizovaném světě. Za určitých okolností a v jistých formách však mohou být náboženské ideály a symboly zneužity k eskalaci konfliktů mezi menšími i většími skupinami a společenstvími. Apelujeme proto na věřící různých náboženství a na jejich představitele, aby podporovali všechny aktivity směřující k prohlubování dialogu, vzájemného poznání, porozumění a spolupráce lidí přes hranice jednotlivých náboženství a duchovních proudů a distancovali se od všech projevů netolerance a násilí.

Článek 8

Nadnárodní korporace

Globální obchod se podílí na stále větší části materiálního bohatství a nadnárodní korporace jsou primárními nositeli růstu, inovace a tvořivosti. V mnoha oblastech neexistuje nikdo jiný, kdo by poskytoval lidem potřebnou práci, kapitál a technologii. Ekonomická globalizace propůjčuje nadnárodním firmám obrovskou moc a vliv. Jejich působení však v určitých případech nebere ohled na lokální kontext, škodí životnímu prostředí a přímo či nepřímo porušuje lidská práva. Mají-li se ony korporace stát odpovědnými a respektovanými partnery rozvoje globální společnosti, musí hrát výše zmíněné hodnoty – v konkrétní podobě morálních kodexů, sociálních a ekologických auditů - v jejich chování podstatnější roli než doposud.

Článek 9

Vzdělání a úloha národního státu

I přes pokračující proces mezinárodní politické integrace jsou národní státy velmi významnými subjekty mezinárodního dění. Většina států má dnes demokraticky zvolenou vládu. Role státu v éře globalizace by neměla být redukována, nýbrž transformována tak, aby odrážela celému světu společné globální hodnoty. Státy by měly vytvářet pro nevládní organizace a soukromé firmy takové právní prostředí, aby mohly jednat co nejsvobodněji, a zároveň by měly vkládat maximum zdrojů do vzdělání jako základní podmínky lidsky důstojné budoucnosti, ale i do budování a udržování infrastruktury a komunikací, do záruk bezpečnosti, rozvoje mezinárodní spolupráce a rozvoje občanské společnosti. Určování pravidel ekonomické soutěže a vymáhání práva by měly být rozhodujícími úkoly státu.

Článek 10

Základní vzdělání pro všechny

Organizace spojených národů by spolu s ostatními mezinárodními organizacemi a ostatními členskými státy měli připravit celosvětový program zaručující bezplatné základní vzdělání pro všechny děti na světě jakožto jednu z hlavních podmínek překonání negramotnosti a nouze a terorismu, který z nich pramení.

Článek 11

Odpovědnost nezávislých médií

Média mají zvláštní odpovědnost za to, aby neopakovala a nerozšiřovala falešné informace, stereotypy a předsudky o odlišných náboženstvích a národnostech a nepřitahovala pozornost veřejnosti k obrazům násilí. Platí to zejména pro média, která v určitém kulturním nebo náboženském prostředí zprostředkovávají informace o jiných společnostech.

Článek 12

Globální občanská společnost

Občanská společnost hraje klíčovou roli v transformaci globálních hodnot do efektivních nástrojů. Energická, nezávislá a vzájemně provázaná občanská společnost by měla pracovat na místní, regionální, národní i globální úrovni. Její nezastupitelnou úlohou je vytvářet přirozené předivo vztahů mezi morálkou, politikou a ekonomikou, mezi trhy a státy, mezi globálním a lokálním, tedy zároveň na všech úrovních i navzájem mezi nimi.

5. JAK VÉST DIALOG

Pětiletá série konferencí potvrdila zásadní důležitost kritického dialogu o problémech našeho společného světa. Svou šíří záběru, neformální atmosférou a složením účastníků představují konference FORUM 2000 experiment. Usilovaly o analýzu globálních problémů, ale současně byly zkouškou vedení celosvětového dialogu o velice složitých otázkách mezi lidmi mnoha různých názorů. Tato zkušenost vytváření kultury citlivého, ale netriviálního globálního dialogu je součástí poselství FORA 2000. Následující principy by měly spočívat v základech každého smysluplného a trvale udržitelného globálního dialogu:

Článek 13

Kultura dialogu

Způsob, jakým jsou diskuse vedeny, je stejně důležitý jako téma, na něž debata probíhá. Bez schopnosti s úctou naslouchat druhým, bez upřímného uznání legitimacy jinakosti druhých lidí, kulturní rozdílnosti a rozmanitosti politických forem nemůže žádná globální debata mít

mysl nést plody. V případě mnoha složitých problémů a velkých kulturních a názorových rozdílů může založení kultury dialogu po určitou dobu tím jediným, čeho může být prozatím dosaženo. Věříme však, že zkušenost dialogu může být východiskem a počátkem k vytváření takové kultury vztahů, takové globální civilizace, která by činila z této planety bezpečný a důstojný domov pro všechny její obyvatele.

Článek 14

Co nejširší zastoupení

Důsledkem nedostatečné možnosti účastnit se takového dialogu a být v něm považován za rovnocenného partnera je frustrace, pocit křivdy a nedůvěra. Nevyslyšené hlasy nacházejí nežádoucí způsoby, jak přitáhnout pozornost! Není ovšem v silách žádné konference, ani konference FORUM 2000, vytvořit prostor pro všechny hlasy, které z různých oblastí světa zaznívají. Navzdory tomu je ovšem třeba stále hledat a rozšiřovat diskusní příležitosti zejména pro hlasy těch, kteří jsou nebo byli nějak znevýhodněni, diskriminováni, a tudíž vytlačeni na okraj světového dialogu.

Článek 15

Názorová pluralita

Usilovat o uniformní jednotu názorů je nejen nereálné, ale také nežádoucí – vedlo by to k nebezpečné kognitivní, a posléze morální a institucionální nadvládě. Představitelé odlišných postojů - kritičtějších, nekonformních a zneklidňujících myšlenek - jsou zcela nezastupitelní pro objevování alternativ, pro věrnou reprezentaci reality dnešního světa a pro budování důvěryhodného globálního dialogu. Takové debaty jsou nutně pomalé, komplikované, nákladné a bolestné, ale významně napomáhají důležitému procesu vzájemného učení se, upevňují kulturu respektu a vytvářejí si atmosféru spravedlnosti

Článek 16

Služba výstavbě globální společnosti

Skutečný dialog je nemožný v situaci převahy či nadvlády některého z jeho účastníků. Vyžaduje jak čestnost, tak obezřetnost. Globální alternativy a životaschopná řešení budeme nalézat, jen pokud budeme odhalovat neplatné předpoklady a zpochybňovat neplatné předpoklady a falešnou logiku, pokud budeme poukazovat na partikulární zájmy, pokud budeme odolávat zjednodušujícím chápáním světa stejně jako nemístnému zevšeobecňování. Pohled každého z nás je silně ovlivněn naší zkušeností a místem, z něhož se díváme. Musíme ve vzájemné diskuzi vytrvale hledat a testovat takové koncepty, strategie a postupy, které mají šanci stát se univerzálními hodnotami a všeobecně přijatelnými pravidly. Bez kultury globálního dialogu vyznějí všechny snahy o kultivaci globální společnosti naprázdno.

6. VÝZVA KE SVĚTOVÉ VEŘEJNOSTI

Pražská deklarace se dotýká složitých globálních problémů, a obrací se tudíž nejprve k těm institucím a skupinám, které nejvíce ovlivňují chod tohoto světa. Ty nesou největší odpovědnost. Konference FORUM 2000 se však vyznačovaly neformálním, přátelským a osobním charakterem debat a setkání. Proto bychom Pražskou deklaraci rádi v tomto duchu otevřenosti a důvěry nabídli všem lidem dobré vůle na naší planetě. Jen tehdy, když si každý člověk začne hlouběji uvědomovat svou spoluodpovědnost za náš společný svět, může být oprávněna naše víra, že to, co v dnešním světě vzbuzuje naději, převáží nakonec nad tím, co nás ohrožuje.

Příloha č. 4

DRUHÁ PRAŽSKÁ DEKLARACE

Úvod

V říjnu roku 2001 přijali účastníci pátého ročníku konference Forum 2000 První pražskou deklaraci. Chtěli tak připomenout řadu závažných problémů tohoto světa na prahu nového tisíciletí. Deklarace se pokusila identifikovat hlavní úkoly a cesty k překonání zcela nových typů problémů, které planetě Zemi i jejímu lidstvu přinesl proces globalizace. Deklarace se zmiňuje, že „jen tehdy, když si každý člověk začne hlouběji uvědomovat svou spoluodpovědnost za náš společný svět, může být oprávněna naše víra, že to, co v dnešním světě vzbuzuje naděje, převáží nakonec nad tím, co nás ohrožuje“.

O šest let později se účastníci konference Forum 2000 shodli, že problémy, které dříve identifikovali, ještě nebyly vyřešeny a v mnoha ohledech se naopak prohloubily. Proto se rozhodli doplnit a shrnout výsledky svého unikátního a vpravdě globálního dialogu názorů, kultur, náboženství i přesvědčení z celého světa do Druhé pražské deklarace. Největší intelektuální výdobytek dvacátého století – koncept univerzality lidských a občanských práv – je stále častěji odmítán a nahrazován exkluzivními kolektivistickými koncepty nadřazenosti extrémních forem náboženské, rasové a ideologické povahy. Varování První pražské deklarace před narůstajícím rizikem konfrontace kultur, neschopných si vzájemně rozumět, které může ohrozit nejenom pokojné soužití národů, ale i samo přežití lidstva, je dnes ještě aktuálnější, než tomu bylo před šesti lety. Ve snaze podpořit další společné zkoumání a dialog, obracíme se proto znovu na všechny zodpovědné spoluobyvatele světa, a především na nastupující mladou generaci, která brzy nevyhnutelně převezme zodpovědnost za řešení rozbíhajících se globálních problémů, abychom podpořili další společné hledání a dialog.

Důsledky globalizace

Důsledky globalizace jsou komplexní a stále narůstají. Patří mezi ně vzájemná finanční, informační, ekonomická a ekologická závislost stále větší části světa; globalizace přímo ovlivňuje ekologické otázky a ve stále větší míře i kulturu a vzdělávání. Množí se protesty proti některým aspektům globalizace, které mnozí pokládají za další nespravedlivé zvýhodnění bohatého Západu a Severu. Tradiční demokratické politické postupy a mezinárodní právo, které jsou stále založeny na téměř neomezené vládě hodnot, politického a právního systému národních států, se ukázaly jako nedostatečné k vyřešení nejvýznamnějších globálních výzev.

Národní stát není schopen zaručit ochranu svých občanů před takovými hrozbami jako jsou změna klimatu, terorismus, chudoba a nerovnost, šíření zbraní, masové přesuny lidí a finanční šoky. Schopnost státu v zájmu svých občanů minimalizovat negativní vývoj a maximalizovat pozitivní trendy se zásadně změnila.

V tomto rozhodujícím okamžiku rozvoje globalizace máme k dispozici bohužel jen zastaralé informace a systém vyjednávání. Kdysi tak odvážné koncepty jako Organizace spojených národů a brettonwoodské instituce, které měly přesahovat formu pouhého mezivládního vyjednávacího fóra, ztratily mnoho ze své schopnosti řešit lokální a světové

problémy, protože se nepodařilo zvládnout otázky spravedlivé a efektivní reformy a arbitrárního použití síly. Některé nefunkční státy ohrožují mírovou koexistenci nedostatečnou vládou zákona, eskalací místních násilných konfliktů, mezinárodním obchodem s drogami nebo terorismem. Mezinárodní instituce, včetně regionálních seskupení, stále nemají odvahu k hledání jiných prostředků pomoci těmto státům než neefektivní vojenskou intervencí, která většinou spíše následuje po nejhorších násilnostech, místo toho, aby jim předcházela.

Odpovědnost za rozvoj a osud rozšiřujícího se prostoru globalizace je nedělitelná. Z tohoto důvodu musíme hledat nové nástroje pro existující instituce a nebát se přesáhnout v hledání nových řešení zastaralý rámec jejich organizace.

Co víme

Globální změny nás zastihly nepřípravené. Nemáme připravený globálně použitelný, institucionální, právní, etický, mediální ani vzdělávací systém k diskusi o těchto změnách či o reakcích na ně. Náš vztah k tomuto mimořádně dynamickému vývoji stále postrádá jistotu a odvahu. Již víme, že globalizace není ani jednorychlostní, ani jednosměrný proces. Víme také, že jsme všichni součástí společného světového životního prostředí a zažíváme jeho rychlé zhoršování. Uvědomujeme si, že pouze odpovědná a podrobná diskuse mezi občany, intelektuály, politiky, duchovními a myšlenkovými vůdci a institucemi, nám pomůže odhalit způsob, jakým můžeme reagovat na současné a budoucí hrozby. Víme, že pokud se aktivně nepostavíme těmto hrozbám, překonávajícíe přitom mnoho současných tradic v politickém, ekonomickém a právním myšlení, budeme možná čelit mnohým ještě méně kontrolovatelným hrozbám a budeme mít méně nástrojů k jejich řešení.

Hledání společných hodnot

V posledních dvaceti letech bývalo náboženství často používáno jako přinejmenším částečné ospravedlnění násilí. Pokud se shodneme, že nejvyššími hodnotami a základními podmínkami pro soužití mezi různými kulturami, náboženstvími a identitami jsou dlouhodobý mír, vzájemný respekt a podpora mnohostranné tolerance, potom by světová náboženství měla přijmout zodpovědnost za své vlastní extremisty. První obrannou linií proti zneužití víry fundamentalisty a volání po násilí, by měli představovat umírnění věřící, všechny modlitebny, náboženští vůdci i náboženské vzdělávací instituce a organizace. Pokud jednotlivé víry toleranci nepodpoří, pak bude hledání světových společných hodnot marné. Je proto důležité podporovat smysluplnými prostředky veškeré iniciativy na místní, regionální a mezinárodní úrovni, které se zaměřují na vzájemnou toleranci uvnitř náboženství a mezi náboženstvími. Vlivným nástrojem tohoto tolik potřebného duchovního dialogu a hledání společných etických hodnot by se mohly stát pravidelné schůzky představitelů světových náboženství.

Globální vzdělávání

Rozvoj všech úrovní školství má stále rostoucí historickou důležitost. Na vzdělání totiž bude záviset nejenom rozvoj světové ekonomiky, ale i šance na mírové soužití mezi národy. Zvyšování spolupráce na mezinárodní úrovni v oblasti školství by mělo vést k

prohlubování tolerance a vzájemného respektu ve světě odlišných jazyků a náboženství, aniž by se vytratily kulturní rozmanitosti, které obohacují lidstvo. Pro všechny typy institucí, a zvláště univerzity, by měla být významným nástrojem výměna studentů, učitelů a vědeckých pracovníků, stejně jako výměna myšlenek. Školy všech úrovní by měly nejenom připravovat studenty na budoucí život a zaměstnání, ale také vzdělávat a vychovávat tolerantní, nezávisle smýšlející světové občany. Univerzity by měly usilovat o systematický rozvoj mnohem většího počtu dlouhodobých mezinárodních projektů vedoucích ke světové občanské společnosti.

Média

Moderní technologie přinesly médiím ojedinělou možnost, jak ukazovat různorodost světa. Navzdory tomu však média stále nejsou schopna dostatečně vyjadřovat rozdílné názory, hodnotové orientace a životní styly. Jsou to právě média, která by dnes měla poskytovat nejpřirozenější místo pro dialog kultur v celé jejich rozličnosti. Není lepšího prostoru pro vytvoření klimatu celosvětového dialogu a hledání univerzálně přijímaných hodnot, vzájemného blaha a všeobecně přijímaných pravidel. Pro dosažení větší nezávislosti a s ní souvisejícího porozumění by bylo prospěšné, kdyby média zaměstnala více odborníků z mezinárodního společenství. Tento krok by podstatně pomohl při představování různorodých názorů a budování důvěryhodného globálního dialogu. Je rovněž důležité pohlížet na základní a univerzální novinářský etický kodex jako na součást profesní odpovědnosti.

Globální nadnárodní instituce

Institucionální rámec mezinárodní spolupráce, vzniklý v polovině minulého století, byl postaven na požadavku co nejširšího zastoupení a rovnoprávného dialogu všech zúčastněných. Nové globální problémy pouze posilují tuto potřebu, neboť pocity nedostatečného zastoupení, nerovnosti a nedůvěry mohou mít nedozírné důsledky. Exkluzivní, úzce vymezená jednání, jako jsou setkání skupiny G8, nemohou nahradit globální a univerzální instituce jako je Organizace spojených národů. Dlouho odkládaná reforma OSN zabraňuje její aktivnější úloze při řešení mezinárodních a regionálních krizí. OSN a jiné mezinárodní organizace by měly upevňovat svou víru ve všeobecnost lidských práv a odolávat vzrůstajícímu naléhání těch, kteří tvrdí, že porušování lidských práv není mezinárodní otázkou, pokud tak činí stát proti svým občanům a na svém území nebo ospravedlňuje své jednání snahou o eliminaci terorismu.

Udržitelný rozvoj

Dlouhodobé přijetí ekonomických a sociálních přínosů globalizace se neobejde bez soustavné a zásadní podpory udržitelného místního rozvoje. Jedině proces globalizace opírající se o jednotlivé oblasti je schopen zastřešit a posílit místní identity a zároveň otevřít prostor pro celosvětový rozvoj lidských schopností a možností. V posledních letech jsme svědky opravdového průlomu v chápání rozvojových zájmů a politických závazků k finanční pomoci. Nesmíme dovolit, aby se jednalo pouze o přechodnou záležitost. Přeměnění těchto závazků v souvislou činnost, a to jak z pohledu financování, tak obchodní politiky, a prostřednictvím dosahování Rozvojových cílů tisíciletí, nebude pouze

zkouškou národních států, které se přihlásily ke globálnímu rozvoji, ale také rozhodne o trvající legitimitě globalizace.

Mezinárodní bezpečnost

Základní princip vzájemné bezpečnosti je dnes nesrovnatelně složitější, než tomu bylo v minulosti, protože zahrnuje mnohem více než jen vojenskou bezpečnost národních států. Vzájemná bezpečnost dnes obsahuje i faktory jako je přístup k zemědělské půdě, pitné vodě, energiím či nerostnému bohatství. Vývoj a šíření vojenských technologií, jako jsou balistické střely či zbraně hromadného ničení, nepřináší větší bezpečnost. Dnes více než kdykoliv předtím je bezpečnost nemyslitelná bez odpovědnosti a konstruktivního mezikulturního dialogu. V otázce boje proti terorismu, který představuje hrozbu pro všechny národy, by měla hlavní úlohu hrát Organizace spojených národů.

Závěr

Už dnes žijeme ve světě, ve němž není možné usilovat o svobodu, aniž bychom brali v úvahu světovou odpovědnost a dopad této svobody na druhé. Dnes už nestačí jenom popisovat a analyzovat hrozby, kterým čelíme. Nestačí mluvit o naději. Jedinou cestou vpřed je přijmout povinnost podílet se na věcném dialogu o společné svobodě a odpovědnosti.